

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΤΟΜΕΣ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ - ΠΑΙΔΕΙΑ - ΠΑΤΡΙΔΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ανδρ. Καραντώνης: Χριστουγεννιάτικη λογοτεχνία	235
Μεγ. Ν. Σπυροπούλου: Τίμα τον πατέρα σου και την μητέρα σου: Οι υπερήλικοι στην οικογένεια	239
Αλ. Κακαβούλης: Το μάθημα των Θρησκευτικών και η Ευρωπαϊκή Ένωση - Τ' αγάθια (ποίηση)	247
Νικ. Σπ. Βούλαρης: Επίσκοπος Ρωγών Ιωσήφ, ιερομ. Μεσολογγίου	249
Ανδρ. Κ. Κουτσόπουλος: Πατριάρχης Φώτιος, ένας φωτισμένος λόγιος και διδάσκαλος - Προσευχή (ποίηση)	253
Χριστόφ. Στρατούρης: Πυθαγόρας, πνευματικός δάσκαλος, επιστήμονας και φιλόσοφος	256
Διον. Κ. Μαγκλιβέρας: Τα παιδιά της απελπισίας	259
Θέσεις και Προβληματισμοί: Προπομποί του Αντιχρίστου; - Τα ρολά των Υπουργείων - Χάρι Πότερ ...τέλος; - Πάμε για δουλειά στην Τουρκία! - Η ήττα των τουρκοφώνων της Θράκης - Η φωνή του Ιμάμη στα Προπύλαια	265
Περιεχόμενα τόμου 2010	269

«ὄν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος
ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων» (Ψαλμ. μα΄, 2)

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΤΟΜΕΣ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ - ΠΑΙΔΕΙΑ - ΠΑΤΡΙΔΑ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ – ΕΚΔΟΤΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ «ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»
ΣΥΛΛΟΓΟΥ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

Χρυστ. Γ. Κωνσταντόπουλος
Συντάσσεται από επιτροπή

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

1) ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ «ΑΠ. ΠΑΥΛΟΣ»
ΙΣΘΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ, Τ.Κ. 20100
Τηλ.: 27410-29663 & 6932-659820
FAX: 27410-75727

2) ΣΥΛΛΟΓΟΣ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ»
ΓΕΛΩΝΟΣ 9, Τ.Κ. 11521 ΑΘΗΝΑ
Τηλ.: 210-6443294

Τύποις: Paper Graph
Συνδρομές υποστηρικτών γίνονται δεκτές.

(ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄ 1989 – 1998, τ. 100)

ΕΤΟΣ 2ο - ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄ • ΤΕΥΧΟΣ 15ο (115ο) • ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2010

ΔΕΥΤΕ ΙΔΩΜΕΝ ΠΙΣΤΟΙ!..

.....
Ω Συ, μεγάλε Αναμενόμενη
του δύστυχου πεσμένου ανθρώπου,
για Σε ψαλμοί κι ωδές και σίβυλλες,
για Σένα οι θρύλοι κάθε τόπου.
.....

Τον ερχομό Σου, ω! πώς τον πρόσμενε
του βράχου ο τραγικός Δεσμώτης,
όσο τα σπλάχνα τ' όρνιο εσπάραζε
της αδαπάνητς του νιότης!

.....
Ήρθες! Μπροστά Σου γονατίζουμε
-Μάγοι φτασμένοι από τα ξένα-
και ταπεινά Σε χαϊρετίζουμε
τον Λατρευτό μας και τον Ένα.
.....

Γ. Βερότης

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΤΟΜΕΣ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ - ΠΑΙΔΕΙΑ - ΠΑΤΡΙΔΑ

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

του **Ανδρέα Καραντώνη**
(1910-1982)

Χριστουγεννιάτικη λογοτεχνία. Μία γλυκειά νοσταλγία μας κυριεύει τις μέρες αυτές και μας παρορμᾷ νὰ ἐπιστρατεύσουμε τὴ μνήμη μας γιὰ νὰ θυμηθοῦμε ποιήματα, διηγήματα κι ἱστορίες, ποὺ νὰ μᾶς δείχνουν μέσα σὲ ὑποβλητικό, παραμυθένιο διάκοσμο, τὸ πανάχραντο μυστήριο τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὴ γέννηση τοῦ Θεανθρώπου.

Δύσκολες οἱ στιγμὲς τῆς ζωῆς μας σήμερα. Ἡ ἀνθρωπότητα πορεύεται πάλι μέσα στὰ χιόνια. Ὅμως πάντα κρατάει προσηλωμένα στὸν οὐρανὸ τὰ μάτια της, γιατί ξέρει πὼς πάλι θὰ ἀστράψῃ τὸ προαιώνιο ἄστρο, ποὺ ἄνοιξε μέσα στὴ νύχτα τὸ δρόμο τῆς ἐλπίδας πρὸς τὴ φάτνη. Τὸ πατροπαράδοτο ἄστρο τῶν Χριστουγέννων ἄναψε καὶ πάλι καὶ φώτισε τὰ πρόσωπά μας. Δύσκολη ἡ ζωή μας σήμερα. Μὰ τὰ μάτια μας χαμογελοῦν. Γεννήθηκε πάλι, γιὰ μία φορὰ, ἡ Ἐλπίδα. Κι ἐμεῖς ἄς ὑμνήσουμε,

ἄλλη μία φορὰ, τὴν Ἐλπίδα, μὲ στίχους ἀναβρυσμένους ἀπὸ τὴς καρδιὲς τῶν ποιητῶν μας.

Μερικοὶ θὰ ποῦνε: Τί μποροῦν ἄραγε νὰ προσθέσουν ἀκόμα καὶ τὰ πιὸ λαμπροστολισμένα ποιήματα στὴν ἀνέκφραστη καὶ ζωντανὴ ποίηση τῶν Χριστουγέννων; Σ' αὐτοὺς μποροῦμε ν' ἀπαντήσουμε: Ἡ τέχνη δὲν συμπληρώνει μόνο μὲ τὴν ὠραιopoίηση τῆς φαντασίας τὰ κενὰ τῆς ζωῆς μας, ἀλλὰ ἔχει καὶ τὴν ιδιότητα νὰ ἐξιδανικεύῃ καὶ τὴν πιὸ ἰδανικὴ πραγματικότητα.

Καὶ κατὰ κανόνα, ἡ ποίηση ποὺ ἐμπνέεται εἰδικὰ ἀπὸ τὸ μυστήριο τῆς «Θείας Γέννησης» δὲν εἶναι παρὰ ἓνας μεγαλόφωνος, εὐχαριστήριος ὕμνος πρὸς τὸ Θαῦμα, πρὸς τὸ μέγα γεγονός ποὺ ἔκανε τὸν ἄνθρωπο ν' ἀνακαλύψῃ τὴν ψυχὴ του.

Ὁ Παλαμᾶς τραγούδησε τὰ Χριστούγεννα μὲ παλλόμενη θρησκευτικὴ ψυχὴ καὶ μὲ ὑμνητικούς

καὶ δεητικούς μαζί στίχους:

*Ἡ καμπάνα Χριστούγεννα χτυπάει
καὶ μοῦ φτερώνει τὴν ψυχὴ,
κι ἀνοίγεται ἡ καρδιά μου καὶ σκορπάει
θυμίαμα τὴν προσευχή!*

*Ἅγιες ἀγάπες τρισευλογημένες
πού τὶς καρδιὲς ὑψώνετε παρθένες
τῶν πρώτων, τῶν ἀρχαίων Χριστιανῶν,
σὸ ὄνειρο, τὸ τρανὸ τῶν οὐρανῶν.*

*Ἀγάπες μεγαλόδωρες περίσσια,
κάτου ἀπ' τὴ σκεπὴ τὴ δική σας ἴσια
ζοῦσαν μικροί, τρανοί, πλούσιοι, φτωχοί,
κι ἔδενε τοὺς ἀνθρώπους μία ψυχὴ.*

*Ἀγάπες! ὦ, φανῆτε πάλι ἐμπρός μου,
αὐγὲς τῆς πίστεως, χρυσαυγὲς τοῦ κόσμου,
κι ἃς βλέπει μὲ τὸ μάγο σας τὸ φῶς
ἄνθρωπος τὸν ἄνθρωπο, ἀδελφός!*

Μὰ ὁ ἄνθρωπος, ὅσο κι ἂν τοῦ ἀποκαλύφθηκε τὸ θαῦμα τῆς θείας Χάρης, δὲν εἶναι πάντα ἄξιός της. Γι' αὐτό, αἰσθάνεται πάντα τὴν ἀνάγκη νὰ προσεύχεται καὶ νὰ ἱκετεύη τὴν βοήθεια τοῦ Θεανθρώπου, γιὰ νὰ τὸν κρατᾷ πάντα ἀγνὸ κι ἀμόλυντο, ὅπως ἦταν τὸ Θεῖο βρέφος. Ἄς διαβάσουμε λοιπὸν καὶ τὴν τρυφερὴ ἐτοῦτη Προσευχὴ τοῦ Παλαμᾶ κι ἃς τὴν κάνουμε προσευχή μας:

*Χριστέ μου, κράτα με μακριὰ ἀπ' τὶς
κακίες τοῦ κόσμου,*

*στὴ φάτνη βρέφος, ὅσο ζῶ, νὰ σὲ
λατρεύω δός μου!*

*Κι ὅταν θὰ ρθῇ ἀπὸ σὲ σταλτὸς ὁ
Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
κάμε σὰ βρέφος νὰ σταθῶ μπροστὰ
στὴ θεία σου Χάρη.*

*Χριστέ μου, δός μου στοὺς σεισμούς,
στὶς τρικυμίες τοῦ κόσμου
πάντα νὰ στέκω ἀτράνταχτος, καὶ νὰ
εἶναι ὁ λογισμός μου
τὸ φῶς ἀπὸ τὸ μυστικὸ ποὺ χύνονταν
ἀστέρι,*

*ὅταν γιὰ σένα στὴ Βηθλεὲμ τοὺς μά-
γους εἶχε φέρει...*

*Καὶ κάμε λόγια κι ἔργα μου σὰν τῶν
ἀγρῶν τὰ κρίνα*

*προφητικά, φεγγόβολα, κάμε τα σὰν
ἐκεῖνα*

*τῆς νύχτας τῶν ἀπλῶν βοσκῶν. Γεν-
νιόσουν καὶ γροικοῦσαν
τοὺς οὐρανοὺς ὀλάνοιχτους ποὺ σὲ
δοξολογοῦσαν...*

Ἡ παράδοση τῶν μεγάλων Χριστιανικῶν γιορτῶν, ποὺ ξεκινάει ἀπὸ τὶς πηγὲς τῆς Ὁρθοδοξίας, ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας καὶ μπαίνει στὴν ζωὴ. Μᾶς δίνει τὸν τρόπο νὰ χαροῦμε μία παράξενη, μία θαυματουργή χαρά. Εἶναι ἡ χαρὰ ποὺ νοιώθει κάθε ἄνθρωπος, ἀκόμα κι ὁ πιὸ ἀπλοϊκός, ὅταν τὸ ἄῤῥο, τὸ ὑπερβατικὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα συνταιριαστῇ ἀρμονικὰ μὲ τὰ ὑλικά ἐνδιαφέροντα τοῦ καθημερινοῦ βίου. Τότε τὸ ἄῤῥο αὐτὸ συναίσθημα γίνεται ὑλικό, καὶ συνά-

μα ἐξυψώνει πρὸς μία εὐφρόσυνη ἐξαϋλωση τὶς ὑλικὲς χαρὲς μας. Καὶ τὶς χαρὲς αὐτὲς ἀπὸ ἐνσικτώδεις καὶ τυφλά, βίαια, σκοτεινὰ ὑλικές, τὶς μεταμορφώνει σ' ἓνα εἶδος μεταλήψεως, πού μᾶς ἀλαφρώνει θαυματουργὰ ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ζωῆς μας. Αὐτὸ τὸ λεπτότατο κράμα ἔχει ἐπιστρώσει τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη. Πῶς νὰ μὴν τὸν θυμηθοῦμε σήμε-
ρα; Νά. Οἱ γυναῖκες κι οἱ φτωχὲς νησιώτισσες τῶν Χριστουγεννιάτικων διηγημάτων του ἐτοιμάζουνε τὰ ταπεινὰ τους ξωκκλήσια γιὰ τὴ μεγάλη σκόλη. Σφουγγαρίζουνε τὰ δάπεδα, γυαλίζουνε τὰ μανουάλια, κόβουνε ἀπὸ τοὺς λόγγους μυρτιὲς καὶ δάφνες γιὰ νὰ στολίσουνε τὰ εἰκονίσματα καὶ τ' ἀπλοδουλεμένα τέμπλα τους. Νά, συγυρίζουνε τώρα τὰ σπῖτια τους, κοσκινίζουνε τὸ ἀλεύρι, γιὰ τ' ἅγια ζυμαρικά τοῦ Χριστοῦ, γέρνουνε χαρούμενες σὲς μεγάλες σκάφες καὶ ζυμώνουνε. Τὰ πλατεῖα στόματα τῶν χωματένιων φούντων γεμάτα ξερόκλαδα γελοῦν κατάφωτα, καθὼς τὰ καταβροχθίζουν γιὰ νὰ ροδοψήσουν τὰ χριστόψωμα, τὶς κουλοῦρες, τὰ τσουρέκια. Τραπεζία στρώνονται μὲ κάτασπρα τραπεζομάντηλα σ' ὅλα τὰ ἑλληνικὰ σπῖτια. Κάθε οἰκογένεια μονιασμένη καὶ χαρούμενη στρώνεται γύρω ἀπὸ τὰ τραπέζια, τὸ κρασί σπιθοβολάει σὰ ποτήρια, οἱ ἄνδρες τσουγκρίζουν εὐθυμα καὶ σοβαρὰ μαζί, εὐχὲς

διασταυρώνονται ἀπὸ στόμα σὲ στόμα κι ἀπὸ ψυχὴ σὲ ψυχὴ, κι ὅλοι νοιώθουν μία εὐτυχία, μίαν ἀνεκλάλητη χαρά, σὰ νὰ σκύβη πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τους καὶ νὰ τοὺς προστατεύη τὸ θεῖο Βρέφος.... Αὐτὴ τὴ χριστουγεννιάτικη χαρὰ τῆς ἑλληνικῆς οἰκογένειας τραγουδοῦν οἱ ὠραῖοι ἐτοῦτοι παλαιοὶ καὶ νεανικοὶ δεκαπε-
ντασύλλαβοι τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ:

*Ἄχ, ἄχ, χριστουγεννιάτικο τῆς
φαμελιᾶς τραπέζι,
πού ταίρι ταίρι ἡ ὄρεξη μὲ τὴν ἀγάπη
παίζει!*

*Τὰ ποτηράκια ἡχοῦν γλυκά,
λαμποκοποῦν τὰ πιάτα!*

*Γύρω φαιδρὰ γεράματα καὶ προκομ-
μένα νιάτα!*

*Κοῦρκος σπὴ μέση ὀλόζεστος
μοσχοβολᾷ, ροδίζει,
καὶ τρέχει ὀλοῦθε τὸ κρασί καὶ
κελαϊδεῖ κι ἀφρίζει...*

Ἡθεία καλwsύνη πού
μας αἰσθανόμαστε μέσα μας
ἀδελφώνει μὲ ὅλους τοὺς
ἄλλους ἀνθρώπους, μαντεύουμε
τὴ χριστιανικὴ ψυχὴ, ἀκόμα καὶ σ'
ἄψυχα ἀντικείμενα, καὶ σπὴν ἴδια τὴ
φύση. Ἡ θρησκευτικὴ παράδοση τῶν
Χριστουγέννων μᾶς ἔδειξε ὀλόκληρη
τὴ φύση νὰ συμμετέχῃ ἐκστατικὴ στὸ
θαῦμα τοῦ σπηλαίου. Καὶ ἀπὸ τότε
οἱ ποιητὰι προσπάθησαν πῶς νὰ
μᾶς παραστήσουν ζωγραφικὰ καὶ
εἰδυλλιακὰ τὸ θαῦμα αὐτό, πὺ εἶναι

ταυτόσημο μὲ τὴ γέννηση τῆς πανανθρώπινης ἀγάπης στὴν ὥρα τῆς Δεκεμβριανῆς βαρυχειμωνιάς, μέσα στὴ συμβολικὰ χιονισμένη νύχτα τῆς ἀνθρωπότητας. Αὐτὸ τὸ θαῦμα ποὺ ἔγινε μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τῆς φύσεως θέλησε νὰ τραγουδήσῃ μὲ τὴν ἀπλή, ποιμενικὴ του φλογέρα, ἓνας ποιητῆς μας, ὁ Ἀθανάσιος Κυριαζής:

*Μέσα στὴ νύχτα καὶ τὰ χιόνια,
-νύχτα καὶ γύρω μας κι ἐντὸς μας-
πολὺ παλιὰ ἦτανε τὰ χρόνια
πού σὰν πουλάκι μέσ' στὰ κλώνια,
γεννήθηκε ὁ μικρὸς Χριστὸς μας.*

*Μία φάτνη στρῶμα τοῦ ἔχει στρώσει
στὸ λίγο τῆς ξερὰ χορτάρι,
καὶ μέσ' στὴ φτώχεια του τὴν τόση,
τὸ ἄστρο ἦρθε μόνο νὰ προδώσει
τὴ θεϊκὴ του οὐράνια χάρη.*

*Τὸ εἶδαν τ' ἀστέρι ὅσοι ἀγρυπνοῦσαν!
Κι ἄγγελοι μ' ἀργατεῖες καὶ στάνες,
δοξολογίες ἀχολογοῦσαν
ἐνῶ τῶν οὐρανῶν χτυποῦσαν
οἱ ἀμέτρητες χρυσὲς καμπάνες!*

*Ἀναγαλλιάζουν λὲς κι οἱ τάφοι!
Λάμπουν ἀσήμια τὰ πελάγη,
καί, κατὰ ποῦ ἡ γραφὴ τὸ γράφει,*

*σμύρνα, λιβάνι καὶ χρυσάφι,
δῶρα τοῦ φέρνουν οἱ τρεῖς μάγοι.*

*Κι ἔτσι μία νύχτα τοῦ χειμῶνα
γυμνὸ στὴ λύσσα τῶν βοριάδων
ὁ κόσμος, πέφτοντας στὸ γόνα
Τὸν προσκυνάει, χωρὶς κορῶνα,
τὸν Βασιλέα τῶν Βασιλιάδων...*

Ὅσο δύσκολη κι ἂν εἶναι ἡ ἐποχὴ ποὺ περνᾶμε σήμερα, ὅλοι γυρεύουμε νὰ φτάσουμε σὲ μία νέα Βηθλεέμ, ἐκεῖ ὅπου πάλι θὰ λατρεύουμε τὸ εἰκόνημα τῆς Ἐλπίδας, καὶ θὰ γεμίσει ὁ κόσμος ἀπ' τ' ἄσπρα λουλούδια τῆς εἰρήνης:

*...Δώσε γαλήνη, Βασιλιά μας,
παντοῦ καὶ μέσα στὴν καρδιά μας.
Στείλε γλυκεῖα παρηγοριὰ
σὲ πολίτες καὶ χωριά.*

*Δέξου, Χριστέ, τὴν προσευχή μας,
κι ἃς γίνῃ Φάτνη σου ἡ ψυχὴ μας.
Κάνε ν' ἀνθίσουν ἄσπροι κρίνοι,
ὅπου περίσσεψαν οἱ θρῆνοι.*

*Μέσ' στὶς ψυχὲς νὰ φέξῃ ἡ Πίστις
πεντάκτινο ἄστρο τῆς αὐγῆς
κι ἃς ποῦν τὸ Δόξα ἐν ὑψίστοις
γλῶσσες, λαοί, φυλὲς τῆς γῆς.*

ΤΙΜΑ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΣΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ ΣΟΥ: ΟΙ ΥΠΕΡΗΛΙΚΟΙ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

τῆς **Μερόπης Ν. Σπυροπούλου**,
Ὁμότιμης Καθηγήτριας Παν/μίου Ἀθηνῶν

Ἀπὸ τὸν τίτλο καὶ μόνο τῆς εἰσηγήσεώς μου, γίνεται προφανὴς ἡ διπλὴ διάσταση αὐτοῦ τοῦ τόσο σημαντικοῦ θέματος. Ἡ μία διάσταση ἀφορᾷ στὴν κρυστάλλινη σαφήνεια τῆς 5ης ἐντολῆς, ἡ ὁποία δὲν ἀφήνει περιθώρια γιὰ διαπραγμάτευση χρονικῶν ὁρίων καὶ συγκυριακῶν συμβιβασμῶν. «Τίμα...». Συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως. Ὅχι μόνο ὅταν ἐσὺ εἶσαι νέος καὶ ἔχεις ἀνάγκη τοὺς γονεῖς, ἢ ὅταν ἐκεῖνοι εἶναι ἀκόμα νέοι καὶ δυνατοί, ἢ, ἀντίθετα, ὅταν τοὺς χάσεις καὶ σὲ καταθλίβει ἡ ἀπώλειά τους. Ὅχι. Νὰ τοὺς τιμᾷς, μὲ τὸν νοῦ καὶ τὴν καρδιά σου, ἀλλὰ κυρίως μὲ τὶς πράξεις σου, ὅσο ἐκεῖνοι βρίσκονται στὴ ζωή, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔχουν φύγει, ὅσο ἐσὺ ζεῖς πάνω σ' αὐτὴν τὴ γῆ.

Ἡ δευτέρη διάσταση τοῦ θέματος ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴν ὑπαρξὴν ὑπερήλικων γονιῶν μέσα στὴν εὐρύτερη οἰκογένεια. Λόγω τῆς αὐξήσεως τοῦ μέσου ὁρου ἐπιβίωσης, ἡ συνύπαρξιν αὐτὴ γί-

νεται ὅλο καὶ πιὸ συχνή, μὲ θετικὲς καὶ ἀρνητικὲς ὀψεις, τόσο γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς ὑπερήλικες, ὅσο καὶ γιὰ τὰ ὑπόλοιπα μέλη τῆς οἰκογένειας.

Εἶναι γεγονὸς ὅτι, στὶς χῶρες ποὺ συνηθίζουμε νὰ χαρακτηρίζουμε ὡς «προηγμένες», οἱ σχέσεις γονιῶν καὶ παιδιῶν εἶναι, συνήθως, χαλαρές. Συχνὰ δέ, ἀπὸ τὴν ἐφηβεία καὶ μετὰ, τὰ παιδιὰ ἀπομακρύνονται καὶ σωματικὰ ἀπὸ τὴν πυρηνικὴ οἰκογένεια, μὲ σχέσεις κάπως τυπικὲς ἢ καὶ ἀνύπαρκτες. Εὐτυχῶς, στὴν πατρίδα μας ἀκόμα τὰ πράγματα διαφέρουν καί, σὲ ὅλες τὶς σχετικὲς κοινωνικὲς ἔρευνες, οἱ νέοι μας, κατὰ τὴν ἱεράρχησιν τῶν ἀξιῶν τους, δίνουν στὴν οἰκογένεια πολὺ ὑψηλὴ θέση.

Ὅμως, οἱ κοινωνικὲς συνθῆκες ποὺ συνεχῶς ἀλλάζουν, ἀλλὰ καὶ ἡ γενικότερη περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα τοῦ ἀτομοκεντρισμοῦ, τῶν δικαιωμάτων, τῶν ἀπαιτήσεων, τῶν ἐπιθυμιῶν ποὺ μεταφράζονται ἀδιακρίτως σὲ ἀνάγκες, τῶν συνεχῶν

διεκδικήσεων, όπως και η μίμηση σαθρών προτύπων που επίμονα προβάλλονται, φαίνεται ότι επιδρούν πια καταλυτικά στον τρόπο διαβίωσης και στην συμπεριφορά και της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας, κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Κατά συνέπεια, πολλοί και διαφορετικοί – για την κάθε συγκεκριμένη οικογένεια – παράγοντες είναι αυτοί που διαμορφώνουν αντίστοιχα και επηρεάζουν τις διάφορες οικογενειακές καταστάσεις. Θα μπορούσαμε, επομένως, να υποστηρίξουμε ότι, και για τα συμβαίνοντα μέσα στις οικογένειες, ισχύει κάτι παρεμφερές προς το γνωστό ιατρικό αξίωμα που λέει ότι: «Δεν υπάρχουν ασθένειες, αλλά ασθενείς, και κάθε περίπτωση είναι μία ειδική περίπτωση».

Παρά ταύτα, θα επιχειρήσω μία, κατά το δυνατόν, γενική θεώρηση του θέματος, εξετάζοντάς το, τόσο από την πλευρά των νέων μελών μίας οικογένειας, όσο και από την πλευρά των υπερηλίκων. Και επειδή ένας καίριος και άκρως καθοριστικός παράγοντας είναι η κατάσταση της σωματικής και πνευματικής υγείας των υπερηλίκων, θα αναφερθώ πρώτα σε όσα μπορεί να ισχύουν όταν οι υπερήλικες είναι σχετικά υγιείς. Όταν έχουν, δηλαδή, τη δυνατότητα, όχι μόνο να αυτοεξυπηρετούνται και να επικοινωνούν με τους δικούς τους,

αλλά, συχνά, να είναι και σε θέση να προσφέρουν ήθικη συμπαράσταση, όπως και χρήσιμες ή και πολύτιμες ακόμα υπηρεσίες στα παιδιά και στα εγγόνια τους.

Στις εύλογημένες αυτές περιπτώσεις, και εφ' όσον ο τόπος κατοικίας και οι αποστάσεις επιτρέπουν την φυσική επικοινωνία της ευρύτερης οικογένειας, πιστεύω ότι, **με την τήρηση κάποιων προϋποθέσεων** – τόσο από τους νέους, όσο και από τους υπερήλικες – ή 5η εντολή, με όλες της τις προεκτάσεις, μπορεί, άβιαστα, να γίνει βίωμα και συνειδητή πράξη ζωής.

Αρχίζοντας από τις προϋποθέσεις που αφορούν στους νέους ή και τους λιγότερο νέους, που έχουν την τύχη να βλέπουν δίπλα τους και τους δυο ή έστω τον έναν από τους ηλικιωμένους γονείς τους, θα προσπαθήσω, όσο πιο επιγραμματικά μπορώ, να απαριθμήσω και να καταθέσω στην κρίση σας μερικές από αυτές τις προϋποθέσεις.

Ως **πρώτη** προϋπόθεση θα έβαζα την ανάγκη να συνειδητοποιούν, εγκαίρως, τα υπεραπασχολημένα, ίσως, ενήλικα παιδιά, που ενδεχομένως είναι πια αυτά τα ίδια οικογενειάρχες, ότι «τους γονείς δεν θα τους έχουν μαζί τους για πάντα», παίρνοντας αφορμή από ένα απόσπασμα κειμένου του

Κωνσταντίνου Τσάτσου. Γράφει χαρακτηριστικά στη «Λογοδοσία μίας ζωής»:

«Ὁ πιδὼ ζωηρὸς μου πόθος, ἓνας ποὺ κάθε λίγο ξανάρχεται ἴδιος, εἶναι νὰ ἀνασταίνονταν ἡ μάνα καὶ ὁ πατέρας μου, νὰ ζήσω ἓναν καιρὸ μαζί τους, νὰ τοὺς διηγηθῶ τὴ ζωή μου. Κι ἐγὼ ποὺ τώρα τελείως ἀδιαφορῶ γιὰ τὴ γνώμη τοῦ ξένου κόσμου, θὰ ἤθελα ἐκεῖνοι νὰ μὲ καμαρώσουν. Μεγαλύτερη ἀγαλλίαση δὲν θὰ μπορούσα νὰ νιώσω. Ξέρω πῶς, τὰ λίγα ποὺ κατόρθωσε ὁ γιὸς τους, θὰ τοὺς φαίνονταν σπουδαῖα. Καὶ θὰ τοὺς ἔδιναν ἀπέραντη εὐχαρίστηση...».

Ὅμως, ὅλοι ξέρουμε ὅτι, αὐτὸς ὁ πόθος δὲν θὰ πραγματοποιηθεῖ ποτέ. Καὶ τὰ λίγα αὐτὰ λόγια, πόσο καλὰ ἐκφράζουν τὰ συναισθήματα ποὺ πολλοὶ ἀπὸ ἐμᾶς ἔχουμε νιώσει, ὅταν οἱ γονεῖς μας ἔφυγαν κι ἀρχίσαμε, σιγὰ – σιγὰ, νὰ ἀναλογιζόμαστε καὶ νὰ συνειδητοποιοῦμε τὸ πόσο φτωχὰ καὶ λίγα ἦταν, τελικῶς, αὐτὰ πού, ὅσο ζοῦσαν, τοὺς χαρίσαμε ἀπὸ τὰ συναισθήματα ποὺ πλημμύριζαν πάντα τὴν καρδιά μας γι’ αὐτούς, ἀλλὰ ἐμεῖς τὰ κρατούσαμε, μὲ τσιγκουνιὰ θαρρεῖς, βουβὰ καὶ διπλοκλειδωμένα, χωρὶς κὰν νὰ ὑποψιαζόμαστε τὴν μοναξιά τῆς τρίτης καὶ τέταρτης ἡλικίας.

Μὲ πόση χαρὰ καὶ ἀνακούφιση θὰ καθόμασταν τώρα δίπλα τους, χωρὶς νὰ βιαζόμαστε, σὲ μία ἡρεμὴ ὥρα

ἀφιερωμένη μόνο σ’ αὐτούς, καὶ κρατώντας τὸ τρεμάμενο, ἴσως, χέρι τους, θὰ μοιραζόμασταν μαζί τους ὅσα κάποτε ζητοῦσε, μὲ λαχτάρια καὶ ἀγάπη, ἡ ἄνηχη προσμονὴ στὸ βλέμμα τους. Στὸ βλέμμα ποὺ ἐμεῖς, βιαστικοὶ καὶ ἀπρόσεκτοι, προσπερνούσαμε. Μήπως, ἀκόμα, δὲν θὰ θέλαμε ἴσως νὰ ζητήσουμε τώρα κάποια ὀφειλόμενη κι εὐλογημένη συγγνώμη γιὰ τὴν ἄστοχη κουβέντα μας, πού κάποτε τοὺς εἶχε πικράνει;

Κι ὅμως. Ἐμεῖς, τότε ποὺ τοὺς εἶχαμε δίπλα μας, μέσα στὴ βουὴ καὶ τὸ ἄγχος τῆς καθημερινότητας, μέσα στὴ δίψα καὶ τὴν ἀνεξέλεγκτη βουλημία γιὰ δραστηριότητες, γιὰ ἄψυχα ὑλικά ἀγαθὰ, γιὰ κατακτήσεις στόχων, εἶχαμε πάψει νὰ θυμόμαστε ὅτι «δὲν φτάνει νὰ ὑπάρχει ἡ ἀγάπη, πρέπει καὶ νὰ ἐκδηλώνεται μὲ ἔγνοια καὶ πράξεις». Εἶχαμε ἀκόμα πιστέψει πῶς, «εὐτυχῶς οἱ γονεῖς εἶναι καλὰ καί, σίγουρα, σὲ μία ἀπὸ τὶς προσεχεῖς ἑβδομάδες, θὰ προσπαθήσουμε νὰ βροῦμε, κάποια στιγμὴ, λίγο περισσότερο χρόνο, γιὰ νὰ τοὺς κάνουμε συντροφιά, νὰ πᾶμε μαζί τους μία βόλτα, γιὰ νὰ τοὺς δείξουμε πόσο νοιαζόμαστε γιὰ νὰ τοὺς εὐχαριστήσουμε. Ἦ, ἀναγνωρίζοντας τὴν ὅποια τυχὸν βοήθεια ἐκεῖνοι πρόθυμα μᾶς προσφέρουν, θὰ βροῦμε κάποτε τὴν εὐκαιρία νὰ τοὺς ποῦμε μιά γλυκιά μας κουβέντα, ποὺ γι’ αὐτούς θὰ γίνεῖ δῶρο ἀκριβό. Θὰ μᾶς δοθεῖ

ἡ εὐκαιρία νὰ θυμηθοῦμε ἀκόμα ὅτι, τὰ ἄσπρα μαλλιά δὲν καταργοῦν τὴν ἀνάγκη γιὰ καλοσύνη καὶ τρυφερότητα. Θὰ βροῦμε κάποτε καὶ τὴν κατάλληλη ἐποχὴ γιὰ νὰ τοὺς δείξουμε τὴν ἔγνοια μας, νὰ χαροῦν καὶ αὐτοὶ μίᾳ δυνατότητα ποὺ θὰ τοὺς προσφέρουμε ὥστε νὰ κάνουν κάτι ποὺ τοὺς εὐχαριστεῖ...». Νά, ὅμως, ποὺ ἀφήνουμε τὶς ἐβδομάδες, τοὺς μῆνες καὶ τὰ χρόνια νὰ περνοῦν, κι αὐτὸ τὸ «κάποτε», μπορεῖ νὰ καταλήξει νὰ γίνῃ μίᾳ μέρᾳ ἓνα πικρὸ καὶ ἀμετάκλητο «ποτέ»...

Μία **δεύτερη** προϋπόθεση, ποὺ ἀφορᾷ καὶ πάλι τοὺς νέους, ἔχει νὰ κάνει μὲ μίᾳ δύσκολη ἀλλὰ συνειδητὴ προσπάθεια ποὺ θὰ πρέπει νὰ κάνουν, ὥστε νὰ ἔχουν λίγη περισσότερη ἀνεκτικότητα καὶ νὰ μὴ θεωροῦν, ἐκ προοιμίου καὶ πάντοτε, ἐντελῶς ἀπαράδεκτα καὶ ξεπερασμένα ὅσα προσπαθοῦν νὰ τοὺς ποῦν, ἀπὸ βαθιὰ ἀγάπη καὶ μόνον, οἱ ὑπερήλικοι. Καί, κυρίως, νὰ θυμοῦνται μίᾳ σοφὴ παροιμία ποὺ συμβαίνει νὰ σιγοψιθυρίζουν συχνὰ οἱ ἡλικιωμένοι καὶ λέει, «ἐκεῖ ποὺ εἶσαι ἥμουν, κι ἐδῶ ποὺ εἶμαι θάρθεις». Ἀνεκτίμητη σὲ ἀξία εἶναι ἡ ἱκανότητα τῶν νέων νὰ μὴν ἀντιδροῦν στὶς κουβέντες τῶν ἡλικιωμένων μὲ τρόπο ποὺ προκαλεῖ ἔνταση καὶ στενοχώριες.

Ὅπως ὁ Μεγαλοδύναμος Θεὸς ἄφησε τὸν ἄνθρωπο ἐλεύθερο νὰ παίρνει τὶς ἀποφάσεις του,

ἔτσι καὶ οἱ νέοι ἐνήλικες θὰ πρέπει νὰ αἰσθάνονται ἐλεύθεροι νὰ ἀποδέχονται ἢ ὄχι τὴ γνώμη τῶν ἡλικιωμένων γονιῶν καὶ νὰ κάνουν τὶς προσωπικὲς τοὺς ἐπιλογές, γιὰ τὶς ὁποῖες πρέπει νὰ ἀναλαμβάνουν καὶ τὴν εὐθύνη. Εἶναι, ὅμως, ἔνδειξη εὐλογημένης ὠριμότητας τὸ νὰ ὑπάρχει πάντα στὴ στάση τους, ἀπέναντι στοὺς γονεῖς, ὁ σεβασμὸς ἐκεῖνος ποὺ, ὡς πρωταρχικὸ καὶ θεμελιῶδες συστατικὸ, ἐνυπάρχει μέσα στὴν ἴδια τὴν πρώτη λέξη τῆς 5ης ἐντολῆς «Τίμα...». Εἶναι, ἐπίσης, ἔνδειξη ὠριμότητας τὸ νὰ συνειδητοποιοῦν, οἱ νέοι ἐνήλικες, τρεῖς ἀπλὲς ἀλήθειες ποὺ συχνὰ τοὺς διαφεύγουν. Ὅτι, δηλαδή:

- οἱ ἡλικιωμένοι ἄνθρωποι δύσκολα προσαρμόζονται σὲ νέες νοοτροπίες καὶ καταστάσεις,

- πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λένε καὶ πιστεύουν οἱ ὑπερήλικοι, μὲ τὴν πεῖρα τους, μπορεῖ νὰ ἀποδειχθοῦν πολὺ χρήσιμα γιὰ τὴ δική τους ἀτομικὴ καὶ οἰκογενειακὴ ζωὴ, καὶ

- ὁ παπποὺς καὶ ἡ γιαγιά εἶναι, γιὰ τὰ ἐγγόνια τους, ἀστείρευτες πηγὲς ἀγάπης, ζεστὲς παραμυθένιες ἀγκαλιές, καὶ σοφοὶ δάσκαλοι ζωῆς γιὰ ἱερὰς ἀξίες καὶ παραδόσεις. Συγχρόνως, καὶ γιὰ τὸν παπποὺ καὶ τὴ γιαγιά, τὰ ἐγγόνια εἶναι εὐλογημένες πηγὲς ζωῆς καὶ χαρᾶς.

Μία **τρίτη**, τέλος, προϋπόθεση, ποὺ ἀφορᾷ στὴ συμπεριφορὰ τῶν νέων ἀπέναντι στοὺς ἡλικιωμένους

της οικόγενειας, είναι τὸ νὰ ἔχουν οἱ νέοι ἐπίγνωση ὅτι, ἡ δική τους συμπεριφορά, εἴτε τὸ θέλουν εἴτε ὄχι, καταγράφεται καὶ ἀντιγράφεται ἀπὸ τὰ δικά τους μικρὰ παιδιὰ. Γι' αὐτὸ καὶ προδικάζει συνήθως τὴ στάση ποὺ θὰ ἔχουν αὐτὰ τὰ παιδιὰ ἀπέναντί τους, ὅταν αὐτοί, οἱ νέοι τώρα γονεῖς, θὰ ἔχουν γεράσει.

Ἄς ἐξετάσουμε τώρα κάποιες ἀπὸ τὶς προϋποθέσεις ποὺ ἀφοροῦν στὴ συμπεριφορὰ τῶν ὑπερηλίκων, σὲ σχέση μὲ τὰ παιδιὰ καὶ τὰ ἐγγόνια τους, μέσα στὴν εὐρύτερη οἰκογένεια.

Ὡς **πρῶτη** προϋπόθεση, θεωρῶ ὅτι εἶναι τὸ νὰ συνειδητοποιήσουν ἐγκαίρως οἱ γονεῖς ὅτι τὰ ἐνήλικα παιδιὰ τους, παρὰ τὸ ὅτι γι' αὐτοὺς δὲν θὰ πάψουν ποτὲ νὰ εἶναι τὰ παιδιὰ τους, εἶναι πιά ἐνήλικες, μὲ ὅλες τὶς προεκτάσεις αὐτοῦ τοῦ ὄρου. Ὅτι, δηλαδή, ἔχουν διακαίωμα γιὰ προσωπικὲς ἐπιλογὲς καὶ ἀποφάσεις. Κι ἂν, σ' αὐτὰ τὰ παιδιὰ - ἐνήλικες, οἱ γονεῖς δὲν ἔχουν καταφέρει νὰ μεταδώσουν ἀρχές, κανόνες ζωῆς καὶ ἰδανικά, ἡ εὐκαιρία ἔχει πιά περάσει. Παρά, ἐπομένως, τὸ ὅτι, μέχρι νὰ κλείσουμε ἐμεῖς οἱ γονεῖς τὰ μάτια μας, δὲν παύουμε, ὅχι ἀπλῶς νὰ νοιαζόμαστε γι' αὐτὰ τὰ «μεγάλὰ παιδιὰ», ἀλλὰ καὶ νὰ αἰσθανόμαστε, λίγο ἢ πολὺ, ὑπεύθυνοι γιὰ ὅσα συμβαίνουν στὴ ζωὴ τους, πρέπει νὰ συμβιβαστοῦμε

μὲ τὴν ἰδέα ὅτι, τώρα πιά, ἐκεῖνα ἔχουν ἀνάγκη νὰ νιώσουν ἐλεύθερα, νὰ ἀποφασίσουν καὶ νὰ ἐπιλέξουν τὸν τρόπο τῆς δικῆς τους ζωῆς, τὸ πῶς θέλουν νὰ μεγαλώσουν τὰ δικά τους παιδιὰ, ἀναλαμβάνοντας καὶ τὶς ἀντίστοιχες εὐθύνες.

Ὑπάρχει, ὅμως, ἐδῶ ἓνας ἀντίλογος ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὶς σύγχρονες κοινωνικὲς συνθήκες, οἱ ὁποῖες, συχνά, ἐπιβάλλουν μία μακροχρόνια ὑλικὴ ἐξάρτηση τῶν ἐνήλικων παιδιῶν ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους. Ὅταν, γιὰ παράδειγμα, ἀκολουθοῦν μακροχρόνιες σπουδὲς ἢ ὅταν ἡ ἐπαγγελματικὴ τους ἀποκατάσταση καθυστερεῖ, ἀκόμα καὶ σὲ περιπτώσεις ποὺ ἔχουν ἤδη δημιουργήσει δική τους οἰκογένεια. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ εἶναι ἀναπόφευκτο νὰ συνοδεύεται ἀπὸ κάποιες δεσμεύσεις τῶν παιδιῶν πρὸς τοὺς γονεῖς. Ὡστόσο, θὰ πρέπει καὶ σ' αὐτὲς ἀκόμα τὶς περιπτώσεις, οἱ γονεῖς νὰ μὴν ἔχουν τὴν ἀπαίτηση νὰ ἐλέγχουν καταπιεστικὰ καὶ ἀπολύτως τὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν τους, μὲ συνεχεῖς παρεμβάσεις, ἐλέγχους καὶ ὑποδείξεις. Ἡ διακριτικότητα στὴ στάση τῶν γονιῶν, ἡ ἀποφυγὴ συνεχῶν ἀπαιτήσεων, ὁ πηγαῖος σεβασμὸς τοὺς πρὸς τὴν προσωπικότητα ἀλλὰ καὶ τὶς ὑποχρεώσεις τῶν παιδιῶν τους, ἀλλὰ καὶ ἡ πεποίθηση πού, μὲ τὸν τρόπο τοὺς οἱ γονεῖς θὰ ἐμπνεύσουν σ' αὐτὰ τὰ παιδιὰ ὅτι, ὅσα τοὺς προσφέρουν εἶναι ἀπὸ

ἀγάπη καὶ μόνο, χωρὶς νὰ ἀπαιτοῦν ὑποτέλεια καὶ ἀνταλλάγματα, παίζουν τὸν πιὸ καταλυτικὸ ρόλο στὶς σχέσεις μεταξύ τους.

Μία δεύτερη προϋπόθεση εἶναι, νὰ μὴν ξεχνοῦν οἱ γονεῖς ὅτι, στὴ δική τους γενιά, ἡ ἀπόσταση μεταξύ παιδιῶν καὶ γονιῶν, σὲ ἡλικία, ἀλλὰ, κυρίως, σὲ νοοτροπία καὶ κοινωνικὴ συμπεριφορά, ἦταν, περίπου, τριάντα χρόνια. Σήμερα, ὅμως, ἡ ραγδαία, θὰ ἔλεγα, ἡ ἰλιγγιώδης, ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας, τῶν μέσων ἐπικοινωνίας καὶ ἐνημέρωσης, οἱ εὐκολες ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβλημένες ἀπὸ τὴ ζωὴ μετακινήσεις ἀνὰ τὴν ὑφήλιο, ἡ παγκοσμιότητα ποὺ παίρνουν τὰ διάφορα γεγονότα ὅπως καὶ οἱ διαφορὲς στάσεις ζωῆς, κάνουν αὐτὴν τὴν ἀπόσταση τῶν γενεῶν, **σὲ νοοτροπία καὶ συμπεριφορές**, πολλαπλάσια. Ἄν, λοιπόν, οἱ ἡλικιωμένοι γονεῖς δὲν προσπαθίσουν νὰ τὸ κατανοήσουν αὐτὸ καὶ ἀπαιτοῦν ταύτιση τῆς νοοτροπίας τῶν νέων μὲ τὴ δική τους, μεταφράζοντας συγχρόνως αὐτὴν τὴν ταύτιση σὲ ἔνδειξη σεβασμοῦ, εἶναι βέβαιο ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι ἀλλὰ καὶ τὸ περιβάλλον τους θὰ ἔχει δύσκολες καὶ στενόχωρες ὥρες. Πρέπει, ἐπίσης νὰ μὴν ξεχνοῦν ὅτι τὰ ἐγγόνια τοὺς εἶναι παιδιὰ **τῶν παιδιῶν τους**, ὄχι δικά τους. Ἐπομένως, οἱ γονεῖς ἔχουν τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ἀνατροφή τους καὶ ἡ συμπεριφορὰ τοῦ παπποῦ καὶ τῆς γιαγιάς ἀπέναντι στὰ ἐγγόνια

πρέπει νὰ σέβεται καὶ νὰ μὴν ἀκυρώνει αὐτὴν τὴν εὐθύνη.

Ἡ τρίτη σημαντικὴ προϋπόθεση ποὺ μπορῶ νὰ σκεφτῶ, εἶναι νὰ μὴν ξεχνοῦν οἱ γονεῖς, εἴτε εἶναι ἡλικιωμένοι, εἴτε ὄχι, ὅτι τὰ παιδιὰ τους δὲν εἶναι μόνο δικά τους. Τοὺς τὰ χάρισε καὶ τοὺς τὰ ἐμπιστεύθηκε γιὰ νὰ τὰ μεγαλώσουν ἡ Θεία Πρόνοια. Ἐπομένως, ἀκόμα καὶ στὶς πιὸ δύσκολες ὥρες τους, ἡ προσευχὴ τῶν γονιῶν πρὸς τὸν Οὐράνιο Πατέρα, γιὰ νὰ τὰ προστατεύει καὶ νὰ τὰ φωτίζει, εἶναι ἡ πιὸ πολυτίμη καὶ σίγουρη βοήθεια ποὺ μποροῦν νὰ προσφέρουν σ' αὐτὰ τὰ παιδιὰ, ἀλλὰ καὶ ἡ μόνη πηγὴ ἐλπίδας καὶ παρηγοριᾶς γιὰ τοὺς γονεῖς.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ οἱ περιπτώσεις τῶν ὑπερηλίκων ποὺ εἶναι σοβαρὰ ἄρρωστοι, ποὺ πάσχουν ἀπὸ ἄνοια καὶ ἄλλες χρόνιες καταστάσεις, καὶ ἀπαιτοῦν μία συνεχὴ καὶ ἐξειδικευμένη φροντίδα, τὴν ὁποία τὰ παιδιὰ, στὴ σύγχρονη πραγματικότητα, ἀδυνατοῦν νὰ προσφέρουν. Μπορεῖ ἄραγε, καὶ σ' αὐτὲς τὶς δύσκολες περιπτώσεις, τίς, συχνά, δυσβάστακτες γιὰ τὴν οἰκογένεια, νὰ βρεθοῦν τρόποι τήρησης τῆς 5ης ἐντολῆς;

Θέλω νὰ ἀπαντήσω καταφατικά, χωρὶς ἐπιφυλάξεις. Θέλω, δηλαδή, νὰ δώσω ἔμφαση στὴ σημασία ποὺ ἔχει γι' αὐτοὺς τοὺς ὑπερήλικες,

πού συνειδητά ἢ ἀσυνεΐδητα προσεύχονται γιὰ «τέλη ἀνώδυνα καὶ ἀνεπαΐσχυντα», τὸ νὰ νιώθουν, μὲ ὅποιες συνθῆκες, ἤ, καλύτερα, τὸ νὰ διαισθάνονται, ὅχι μόνο ὅτι ἔχουν πάντα τὴν ἔγνοια, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ σποργὴ τῶν παιδιῶν τοὺς – αὐτὸ κι ἂν ἐμπίπτει στὴ Θεία ἐντολὴ – ἀλλὰ, τουλάχιστον, ὅτι δὲν τοὺς ἔχουν ἐγκαταλείψει καὶ ξεχάσει ἐντελῶς, μέσα σ' ἓνα ἀπομακρυσμένο ἴδρυμα, χωρὶς ἐπισκέψεις, χωρὶς ἓνα χὰδι στὰ μαλλιά, χωρὶς ἓνα ζεστὸ χαμόγελο.

Στὸ σημεῖο αὐτό, νομίζω ὅτι ταιριάζει νὰ σὰς μεταφέρω μία μικρὴ ἀληθινὴ ἱστορία, ἡ ὁποία, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀπολύτως σχετικὴ μὲ ὅσα προανέφερα, ἔχει μία σημαντικὴ ἀναλογία. Μία φίλη μου φαρμακοποιός, σὲ μία μικρὴ συνοικία τῆς Ἀθήνας, εἶχε ἓναν τακτικὸ ἡλικιωμένο ἐπισκέπτη, ὁ ὁποῖος ἔπασχε ἀπὸ ὑπέρταση καί, δυὸ – τρεῖς φορές τὴν ἐβδομάδα, ἐρχόταν πρῶι - πρῶι γιὰ τοῦ μετρήσει τὴν πίεση καί, ἀναλόγως, νὰ ρυθμίσει τὰ φάρμακά του. Ἐνα πρῶι ἡ φαρμακοποιὸς ἄργησε νὰ πάει στὸ Φαρμακεῖο καὶ τὸν εἶδε νὰ πηγαινοέρχεται ἀνυπόμονος καὶ ἀνήσυχος στὸ πεζοδρόμιο. Τὸν καλοδέχτηκε μὲ ἓνα συγγνώμη, ἀλλὰ μόλις τοῦ μέτρησε τὴν πίεση – πού ἦταν αὐξημένη – ἐκεῖνος βιασικὸς τὴν χαιρέτησε φεύγοντας τρεχάτος πρὸς τὴν πόρτα. Τὸν ρώτησε τότε ἀπὸ πραγματικὸ ἐνδιαφέρον:

- Γιὰ ποῦ τὸ βάλατε τόσο βιασικὸς;
- Θέλω νὰ προλάβω τὴν ὥρα τοῦ πρωينوῦ νὰ εἶμαι μὲ τὴ γυναῖκα μου, νὰ τῆς πῶ καλημέρα, τῆς ἀπάντησε.

Ἡ φαρμακοποιός, γνωρίζοντας ὅτι ἡ γυναῖκα του ἦταν ἀπὸ χρόνια σὲ Ἰδρυμα γιὰτί ἔπασχε ἀπὸ Ἀλτςχάιμερ, ἐντελῶς αὐθόρμητα τοῦ εἶπε:

- Καλά, μὴν κάνετε ἔτσι, ἀφοῦ πιά δὲν σὰς γνωρίζει...

- Ἐγώ, ὅμως, τὴν γνωρίζω πενήντα χρόνια..., ψιθύρισε ἐκεῖνος, κι ἔφυγε βουρκωμένος...

Συχνά, λοιπόν, μέσα στὴ δίνη τῆς καθημερινότητος, τὰ παιδιὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐγγόνια, ξεχνοῦν ὅτι κάπου ὑπάρχει ἓνα βλέμμα, ἔστω καὶ ἀπλανές, πού καρφωμένο σὲ μία πόρτα ἐνδὸς ψυχροῦ δωματίου, περιμένει μία ἀγαπημένη παρουσία, περιμένει μία γνώριμη φωνή...

Τὰ παιδιὰ ξεχνοῦν καὶ οἱ γονεῖς, χωρὶς παράπονο, περιμένουν... καὶ γερνοῦν. Ἀλλὰ ἡ ἐντολὴ «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴ μητέρα σου...», παραμένει ἀμετάβλητη στοὺς αἰῶνες, γιὰ νὰ μὰς προτρέπει νὰ προσπαθοῦμε, μὲ ὅποιο τρόπο θέλει καὶ ὅπως κρίνει καὶ μπορεῖ ὁ καθένας μας, νὰ ἐκδηλώνουμε τὴν τιμὴ καὶ τὸν σεβασμὸ πρὸς τοὺς γονεῖς. Νὰ τοὺς βοηθοῦμε, ὅσο γίνεται, νὰ αἰσθάνονται λιγότερο καταθλιπτικὰ τὰ βάσανα τῶν γηρατειῶν, νὰ μὴν εὐτελίζονται στὴ μοναξιά τους ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία τῶν γύρω, νὰ μὴν

ντρέπονται για την κατάντιά τους. Αυτό, στην ουσία, σημαίνει ή εντολή «Νὰ τιμᾷς...».

Ἄς σημειώσουμε, ὅμως, ἐδῶ, ὅτι δὲν ὀφείλουμε νὰ τιμοῦμε μόνο τοὺς φυσικοὺς γεννήτορες. Στὴν οὐσιαστικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου «γονεῖς», ἐντάσσονται καὶ οἱ πνευματικοὶ γονεῖς, αὐτοὶ ποὺ, μὲ ὅσα μὲ τὴν παρουσία καὶ μὲ τὸ παράδειγμά τους μᾶς δίδαξαν, μᾶς ἔδειξαν τὸν δρόμο γιὰ νὰ γίνουμε ἄνθρωποι καὶ μᾶς πότισαν μὲ τὰ ἁγιασμένα νάματα τῆς ἀληθινῆς, σὲ νόημα, ζωῆς.

Θὰ κλείσω αὐτὲς τὶς σκέψεις μου μὲ κάποιες ἐπιγραμματικὲς ὑπομνήσεις, οἱ ὁποῖες σηματοδοτοῦν, γιὰ τὸν καθένα μας, καὶ ἀντίστοιχα συμπεράσματα:

- Ὁ Δημιουργὸς μας, στὴ σοφία Του, αὐτὴν τὴν ἱερὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὸν πατέρα του, μὲ τὴ θεία Του βούληση, τὴν καταξίωσε μὲ τὸ νὰ δώσει στὸν Χριστό μας, στὸν Γιό Του, τὴν ἀνθρώπινη φύση Του, μέσα ἀπὸ γέννηση, μέσα ἀπὸ τὴν ἀξεπέραστα συμβολικὴ παρουσία τῆς Παναγίας μητέρας Του.

- Ἀπὸ τὶς δέκα ἐντολές Του, οἱ μὲν τέσσερις πρῶτες ἀφοροῦν σὶς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό. Ἡ πέμπτη ἐντολή, αὐτὴ ποὺ ἀναφέρεται στοὺς γονεῖς, εἶναι πρώτη στὴ σειρά

τῶν ἐντολῶν ποὺ ἀκολουθοῦν καὶ ἀφοροῦν σὶς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τοὺς συνανθρώπους του.

- Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς μας, ἐκείνη τὴ φοβερὴ νύχτα, ἐκεῖ στὸ Ὅρος τῶν Ἑλαιῶν, στὸν Οὐράνιο Πατέρα Τοῦ ἀπευθύνθηκε ζητῶντας Του χάρη, ἀλλὰ, μὲ ὑπακοή, ἀποδέχθηκε τὸ θέλημά Του.

- Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς μας καὶ πάλι, ἀπὸ τὸν Σταυρὸ τοῦ μαρτυρίου Του, εἶχε τὴν ἔγνοια γιὰ τὴ Μητέρα Του, καὶ τὴν ἐξέφρασε μὲ τὴν ἀνάθεση τῆς φροντίδας Της στὸν ἀγαπημένο Του Μαθητή.

Νὰ θυμίσω ἀκόμα ὅτι, ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ κάποιος γίνεται γονιός, δὲν ἔχει ἀργίες, διακοπὲς καὶ ἀπεργίες, καὶ ζεῖ συνεχῶς μὲ μία μυστικὴ προσευχὴ καὶ μὲ τὶς πιὸ θερμὲς εὐχές, μέσα του, γιὰ τὰ παιδιὰ του. Αὐτὲς οἱ εὐχές, ὅπως λένε καὶ τὰ ἱερὰ κείμενα, κατὰ τὸ μυστήριο τοῦ γάμου, εἶναι ποὺ «στηρίζουσι θεμέλια οἴκων».

Τέλος, ἐπειδὴ κανεὶς καὶ ποτὲ δὲν γνωρίζει τὸ πότε θὰ ἔρθει ἡ ὥρα γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι πρὸς τὴν ἀπέναντι ὄχθη, ἃς μὴν ἐπαναπαυόμαστε στὸ ὅτι «ἔχουμε καιρό», κι ἃς μὴν ἀφήνουμε τὶς μέρες μας νὰ περνοῦν ἄδειες ἀπὸ ἐκδηλώσεις ἀγάπης καὶ στοργῆς, τόσο πρὸς τὰ παιδιὰ μας, ὅσο καὶ πρὸς τοὺς ἡλικιωμένους πατέρα καὶ τούς, σχετικὰ, νέους ἀκόμα γονεῖς μας.

ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

του **Αλ. Κακαβούλη,**
Καθηγ. Παν/μίου Αθηνών

Συχνά ακούονται διάφορες απόψεις σχετικά με το εάν το μάθημα των θρησκευτικών πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία ή όχι, αν πρέπει να είναι υποχρεωτικό ή προαιρετικό για τους μαθητές, αν θα πρέπει ή δεν πρέπει να εξαιρούνται της υποχρεωτικής παρακολούθησής του οι μαθητές των οποίων οι γονείς ζητούν αυτή την εξαίρεση ως αλλόθρησκοι ή άθεοι. Τίθεται επιπλέον το ερώτημα αν θα πρέπει το μάθημα να διδάσκεται ως Ορθόδοξη χριστιανική διδασκαλία, ή αν θα πρέπει να γίνει θρησκευτολογικό ή φιλοσοφικό ή κοινωνικό, ώστε να μπορούν να μετέχουν και οι μαθητές άλλων δογμάτων, θρησκευμάτων ή και αθεϊστικών αντιλήψεων.

Οι έχοντες διαφορετική γνώμη από την επικρατούσα στην Ελληνική Κοινωνία αποδοχή της Ορθόδοξου διδασκαλίας, επικαλούνται, εκτός των άλλων επιχειρημάτων που εκφράζουν τις προσωπικές τους πεποιθήσεις, σχετικές δήθεν αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ή αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Αξίζει ωστόσο να μνημονευθεί ότι από της Συνθήκης του Maastricht (1992) ορίστηκε ως βασική αρχή,

η Κοινότητα να συμβάλει στην ανάπτυξη «παιδείας υψηλού επιπέδου», σεβόμενη ταυτόχρονα «πλήρως την αρμοδιότητα κάθε μέλους» για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος. Η παιδεία έκτοτε διέπεται από τη γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου, τη λεγόμενη *αρχή της επικουρικότητας*. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, κάθε παρέμβαση στην εκπαιδευτική πολιτική μιας χώρας - μέλους γίνεται τότε μόνο, όταν επιδιώκονται θετικά αποτελέσματα που είναι αδύνατον να επιτευχθούν χωρίς την παρέμβαση. Κατοχυρώνεται επομένως με τη συνθήκη αυτή το δικαίωμα κάθε χώρας να διατηρήσει και ενισχύσει την εθνική, θρησκευτική, πολιτιστική και γλωσσική της παράδοση και ιδιαιτερότητα και μέσω της δικής της παιδείας να καλλιεργήσει την ιστορική και πνευματική συνείδηση των παιδιών και των νέων της. Η αρχή της επικουρικότητας δεν αφήνει κανένα περιθώριο παρερμηνείας σε όσους από τους ηγέτες μας ή εκπαιδευτικούς, εκφράζοντας προφανώς προσωπικές τους αντιλήψεις και όχι το κοινό αίσθημα του Ελληνικού λαού, επιχειρούν

την αλλοίωση του ελληνορθόδοξου περιεχομένου της παιδείας μας.

Σε μία πρόσφατη απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (15/6/2010), δημοσιευμένη στην ελληνική γλώσσα στο Περιοδικό «Επιθεώρησης Δημοσίου και Ιδιωτικού Δικαίου» (τ. 215/2010), σε μετάφραση και με σχετικό σχολιασμό από τον Δρ. Συνταγματικού Δικαίου Γεώργιο Κρίππα, με αφορμή σχετικής προσφυγής από την Πολωνία, το Δικαστήριο «επισημαίνει, ότι ανάγεται εις το εθνικό περιθώριο εκτιμήσεως που αναγνωρίζεται εις τα κράτη μέλη, να αποφασίσουν εάν θα εισαγάγουν το μάθημα των θρησκευτικών εις τα δημόσια σχολεία και, εάν ναι, ποιο ειδικότερο

σύστημα θα υιοθετήσουν. Ο μόνος περιορισμός ο οποίος πρέπει να γίνει σεβαστός εις το παρόν πεδίο, είναι η απαγόρευση του προσηλυτισμού». Μετά από αυτή τη γνωμάτευση είναι πλέον σαφές πόσο ανεδαφικός ήταν ο ισχυρισμός του Συνήγορου του Πολίτου, ο οποίος υποστήριξε ότι το μάθημα πρέπει να καταστεί προαιρετικό και ζήτησε προ διετίας περίπου από τον Υπουργό Παιδείας να προβεί στην καθιέρωση του μαθήματος των Θρησκευτικών ως προαιρετικού. Και τότε μεν η πρόταση αυτή απορρίφθηκε, αλλά δεν έλειπαν όσοι ακόμη έχουν αρνητικές προθέσεις έναντι της Ορθόδοξης Χριστιανικής Αγωγής στα σχολεία μας.

Τ' ΑΓΚΑΘΙΑ

*Τους βάτους ξεριζώνουν
στο χέρσο το χωράφι.
Περαστικός εστράφη
κι ερώτησε: γιατί;*

*-Θα σπείρωμε λουλούδια
και, πριν ακόμ' ανοίξουν,
οι βάτοι θα τα πνίξουν
κι οι κλώνοι οι αγκαθωτοί.*

Κι επέρασ' ο διαβάτης

*κουνώντας το κεφάλι
και λέει μονάχος πάλι,
ενώ κρυφογελά:*

*-Μέσ' στην καρδιά μου οι
πόννοι
χειρότεροι απ' τους βάτους
κι όμως ανάμεσά τους
η ελπίδα ανθοβολά.*

Ι. Πολέμης

ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΡΩΓΩΝ ΙΩΣΗΦ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

του **Νικ. Σπ. Βούλγαρη,**
Καθηγητού - Συγγραφέως

Ο Επίσκοπος Ρωγών Ιωσήφ, βοηθός του Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Άρτης Πορφυρίου, έφτασε στο Μεσολόγγι παρακινούμενος από τον αγωνιζόμενο λαό της Δυτικής Ελλάδος. Ηπείρου και Στερεάς. Είχε γίνει γνωστός σε όλη την περιοχή αρχικά ως Πρωτοσύγκελος της Μητροπόλεως αυτής. Η όλη δραστηριότητά του στις αρχές του 19^{ου} αιώνας τον ανέδειξε μεγάλο αγωνιστή και πατριώτη. Την αγωνιστικότητά του τη μετέφερε από τόπο ηρωικό και ένδοξο της εποχής του, τα Αμπελάκια της Θεσσαλίας. Εκεί γεννήθηκε στα 1776 και μαθήτευσε στην ονομαστή Σχολή της Τσαρίτσανης, κοντά σε διακεκριμένους Δασκάλους. Πέρασε από όλους τους ηρωικούς τόπους της Θεσσαλίας, της Μακεδονίας και της Ηπείρου. Γνωρίστηκε με ηρωικές μορφές των αγώνων κατά της σκλαβιάς και οπλίστηκε από δυνάμεις ιδεολογικές και πρωτόγνωρες. Φυλακίστηκε, εξορίστηκε και δεινοπάθησε μαζί με τον καταδυναστευμένο λαό, ως αληθινός ηγέτης της Ορθοδοξίας και του Γένους.

Μετά την αποφυλάκισή του από τα μπουντρούμια του Αλή-Πασά στα 1814, ορίζεται Πρωτοσύγκελος της Μητροπόλεως και αναλαμβάνει την

Εθνική και Θρησκευτική υποστήριξη των κατοίκων της περιοχής Άρτας και Βάλτου. Ενθουσιάζονται οι κάτοικοι και τον προτρέπουν να στραφεί προς το Μεσολόγγι, όπου κατά την κρατούσα άποψη θα κρινόταν ο αγώνας της επανάστασης. Μυείται στα 1818 στα μυστικά της Φιλικής Εταιρείας και στα 1820 χειροτονείται Επίσκοπος Ρωγών και Κοζύλης. Μεγάλο αξίωμα! Τον περιμένουν τώρα μεγάλοι αγώνες, μεγάλες θυσίες.

Γρήγορα όμως αναγκάζεται από το λαό να φύγει για το Μεσολόγγι. Είναι η πολιτεία που περίμενε απρόσμενα τον Ιωσήφ, να τιμήσει και να δοξάσει τον τόπο με την προσωπικότητά του και με τη δράση του και να δοξαστεί και ο ίδιος, περνώντας στη σφαίρα του αιώνιου και του ανεπανάληπτου. Εδώ συνεργάζεται με σύμπνοια με το Μαυροκορδάτο σε ό,τι κρίνεται σκόπιμο για τον αγώνα από ηθικής και υλικής και πολεμικής πλευράς. Αγωνίζεται, συμφιλιώνει και γεφυρώνει τους ανταγωνιζόμενους παλαιούς οπλαρχηγούς και νηήτορες. Ενθαρρύνει το λαό, που εξ αιτίας των αντιθέσεων των νηητόρων βρισκόταν με το ηθικό του πεσμένο. Φέρνει την ηρεμία στην Πόλη του νερού και της Λιμνοθάλασσας. Συνεργάζεται αρμονικά

με το Λόρδο Βύρωνα, τον Μάρκο Μπότσαρη, τον ιατρό και εκδότη των *«Ελληνικών Χρονικών»* Ιάκωβο Μάγιερ και όλους τους Προεστούς, Καπεταναίους και Προύχοντες.

Αναδεικνύεται σε ατρόμητο μαχητή και ταυτόχρονα ως Ιερέυς και Αρχιερέυς παρακελεύει και εμψυχώνει τους πολιορκημένους σε έσχατο αγώνα κατά των πολιορκητών Πασάδων. Γράφουν τα Ελληνικά Χρονικά: *«Ο Επίσκοπος Ρωγών Ιωσήφ με μεγάλη καρτερία και γενναιότητα υποφέρει τα δεινά χάριν του Μεσολογγίου και της Πατρίδος, κρατών τον τίμιον Σταυρόν εις τας χείρας και με ρακώδη ενδυμασίαν εμψυχώνων τους πολιορκημένους»*.

Η έντονη προσωπικότητα του Ιωσήφ είχε τόση επιρροή, που τίποτε δεν γινόταν στο Μεσολόγγι χωρίς τη γνώμη και την παρουσία του. Οργανωτικά, Πολιτικά, Διοικητικά, Κοινωνικά και οπωσδήποτε Εκκλησιαστικά θέματα, δέχονταν τη σφραγίδα της γνώμης και της προσωπικότητας του Δεσπότη. Οργανώνει την Εκκλησιαστική ζωή της Πόλης. Συγκεντρώνει τριάντα Ιερείς κοντά του. Συνεργάζεται εκκλησιαστικά και εθνικά με τα Μοναστήρια της περιοχής. Διδάσκει και εμπνέει το λαό. Τον οπλίζει με λεπτές θεολογικές και δογματικές έννοιες, για να γνωρίζει τον προορισμό του. Οργανώνει πλήθος λειτουργικών ευκαιριών στην Πόλη, ακόμα και μέσα στα στρατόπεδα, τις Ντάπιες και τα κανονιστάσια,

μεταφέροντας αγιαστική χάρη στους πολεμιστές. Χωρίς τις ιδιαίτερες ευκαιρίες και τα μέσα της σημερινής εποχής, κάνει το Μεσολόγγι *«Πολιτεία, κράτος του Θεού»*.

Ένωσε το σύνολο της στρατευόμενης με τη θριαμβεύουσα Εκκλησία. Τη γη με τον ουρανό. Την έρημο της παρούσης ζωής, με τον Παράδεισο του ουρανού. Η Βασιλεία των ουρανών κατακτήθηκε από τους ελεύθερους πολιορκημένους, εν ζωή, στα λασπόνερα της Λιμνοθάλασσας. Είναι χαρακτηριστική η απάντηση που έδιναν οι ρακένδυτοι εξοδίτες, απλοϊκοί άνθρωποι, σ' όσους τους ρωτούσαν μετά την Έξοδο: *«Πόσοι χάθηκαν τη νύχτα;»* Εκείνοι απαντούσαν: *«Κανείς δε χάθηκε τη νύχτα. Άλλοι βαδίζαμε στη γη κι άλλοι στον Ουρανό»*.

Τον Ιωσήφ πολλοί ύμνησαν από τους ξένους και τους ντόπιους διανοητές και λογίους, για τη σοφία του, τη σωφροσύνη του και τα σπάνια προσόντα του. Μεταξύ αυτών και ο ωκεανός του πνεύματος, ο Βίκτωρ Ουγκώ, ο Γουλιέλμος φον Μύλλερ κ.ά. Εντυπωσιακός όμως είναι ο χαρακτηρισμός που διατύπωσε ο πάνσοφος Ηπειρώτης Νεόφυτος Δούκας, ο έχων στην κεφαλή του ολόκληρο τον Ελληνισμό. Λέγει: *«Ο Ρωγών Ιωσήφ υπήρξε νηφάλιος, σώφρων, φιλόανθρωπος, σοφός, διδακτικός, μη πάροινος, μη πλήκτης, μη αισχροκερδής, αλλ' επιεικής, αφιλάργυρος, αντεχόμενος του κατὰ*

την διδαχήν πιστού λόγου, ίνα δυνατός η...».

Εκεί όμως που αποδεικνύεται το μεγαλείο της προσωπικότητας του Ιωσήφ, είναι στη συμπεριφορά του τις τελευταίες ημέρες και ώρες της δεύτερης πολιορκίας του Μεσολογγίου. Την εβδομάδα που προηγήθηκε της Εξόδου, από 3-10 Απριλίου 1826, ο Ιωσήφ έδωσε εξετάσεις αγιότητας, πίστης, αγάπης, συνέπειας, σοφίας, ελληνοπρέπειας. Έτσι μπήκε στο επίκεντρο των διεργασιών και των κρίσιμων αποφάσεων του λαού. Οι πάντες τον αποδέχονται και περιμένουν τις εντολές του. Στρατηγοί, Διοικητές, Πολιτικοί, Προύχοντες, Προεστοί και Λαός, περιμένουν από το στόμα του εντολές. Στο ωμοφόριό του και το πετραχήλι του κρέμονται, στην ουσία, οι ψυχές ενός ολόκληρου λαού, ντόπιου και ξένου. Και εκείνος αισθάνεται την ευθύνη. Προσεύχεται, λειτουργεί καθημερινά στην καρδιά του στρατοπέδου, εκεί στα σημερινά Ηρώα. Κοινωνάει προσωπικά όλους τους πολεμιστές και ακούει τις τελευταίες προσδοκίες του λαού: *«Καλήν αντάμωση στον άλλον κόσμο!..»*. Αυθόρμητη ανεβαίνει, κυριολεκτικά, στον ουρανό η προσευχή του: *«Κύριε, ους δέδωκάς μοι εφύλαξα και ουδείς εξ αυτών απώλετο...»* (Ιωάννου ιζ' 12).

Όλοι προετοιμασμένοι για το πέρας στην αθανασία. Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες είναι τα ουρανογάλανα καταφύγια. Φρούρια φωτόλουστα

και μετερίζια που προετοίμαζαν τη φλογοθάλασσα της Εξόδου. Επί Αρχιερατείας του Ιωσήφ στο Μεσολόγγι δεν κτίστηκε Τζαμί, ούτε Ρωμανικός ή Γοτθικός ναός. Η Ορθοδοξία στο μεγαλείο της. Υπάρχει ένας πίνακας από τους πολλούς που δημιουργήθηκαν για το Μεσολόγγι, λαϊκού ζωγράφου αυτός, που δείχνει το δέσιμο στρατευόμενης και θριαμβεύουσας Εκκλησίας.

Σαν έφτασε όμως η κρίσιμη μέρα, Σάββατο του Λαζάρου του 1826, μετά τη λειτουργία στο στρατόπεδο, συνάζονται οι προεστοί με τους στρατηγούς και τους προκρίτους στο προαύλιο του Ναού της Αγίας Παρασκευής, που σώζεται μέχρι σήμερα, έξω από τα Ηρώα. Είναι το τελευταίο, το νεκροδόξαστο Συμβούλιο, για να πάρει την κρίσιμη απόφαση. Προεδρεύει κατά κοινή απαίτηση ο Δεσπότης. Τότε απευθύνονται όλοι στο Δεσπότη και του ζητάνε να αποφασίσει. Εκείνος σαν σωστός ηγέτης, δεν αποφασίζει μόνος του. Η γνώμη του λαού είναι απαραίτητη. Οι παριστάμενοι σκέπτονται και στοχάζονται. Μιλάνε ανάμικτα. Ο Ρωγών παίρνει τους στοχασμούς τους, στρέφει το βλέμμα προς το λαό, ατενίζει την απεραντοσύνη της ιστορίας, αναλογίζεται το βάρος της ευθύνης, συγκεντρώνει τις σκέψεις και τη σοφία του και διατυπώνει το κείμενο της Απόφασης, μέσα στο οποίο καταγράφει τις, παγκόσμιας εμβέλειας, ιδέες του Μεσολογγίου. Βέβαιος, ότι

αυτό το κείμενο των δύο σελίδων με τα 17 άρθρα του θα γινόταν μνημείο αναφοράς και δικαίωσης του αγώνα και θα παρουσίαζε στον κόσμο, στην Ελλάδα και την οικουμένη, το ιδεολογικό υπόβαθρο των αγώνων του Μεσολογγίου. Ο ίδιος θα γινόταν ο εκφραστής των Ιδεών που καλλιέργησε, δίδαξε και εφάρμοσε μέχρι θάνατο, μέσα στο Μεσολόγγι. Ηγέτης και μάρτυρας!

Εκείνη την ώρα αναδεικνύεται ο Αρχιερέας Ιωσήφ. Προωθείται σε Πολιτικό και Στρατηγό. Αναλαμβάνει Κυβερνήτης και καταξιώνεται σε Επισημίονα και Φιλόσοφο. Αληθινός Εθνάρχης! Αισθάνεται επάνω του τα οράματα του Ελληνισμού και της Ορθοδοξίας. Διατυπώνει ιδέες και αξίες που χαρακτηρίζουν τις μεγάλες μορφές της παγκόσμιας διανόησης. Με αυτά τα δεδομένα καταγράφεται ένα κείμενο που αντέχει ακόμα και στην αυστηρότερη φιλολογική κριτική και δίνει με σαφήνεια το περίγραμμα των ιδεών, σαν οδηγίες πορείας ενός λαού προς το θάνατο και τη δόξα, με απώτερο τερματισμό την απόλυτη ελευθερία. Είναι η Απόφαση της Εξόδου που μας κληροδότησε ένα μεγάλος. Ο Επίσκοπος Ρωγών Ιωσήφ.

Ο Επίσκοπος Ρωγών και Κοζύλης Ιωσήφ ανήκει δικαίως στην κατηγορία των μεγάλων Ορθοδόξων Μαρτύρων της περιόδου της Τουρκοκρατίας. Τούτο δε διότι: Υπήρξε

πιστός και ακλόνητος στην αποστολή και την πίστη του. Δίδαξε και αγωνίστηκε για τη διάδοση του Ευαγγελίου, μέσα σε αντίξοες περιστάσεις. Φυλακίστηκε και διώχτηκε για τις ιδέες και την πίστη του. Μετέδωσε τη θεία διδασκαλία με ενάργεια και πειθώ μοναδική και πρωτόγνωρη στα χρονικά. Διατύπωσε έναν ολόκληρο ιδεόκοσμο στηριγμένο σε ακατάλυτες αρχές και αξίες, θείες και ανθρώπινες. Ενέπνευσε έναν ολόκληρο λαό στην εφαρμογή των παραγγελμάτων της Χριστιανικής Πίστεως. Έμεινε σταθερός στην Πίστη του μέχρις εσχάτων και αταλάντευτα. Δεν πρόδωσε καμία από τις θείες και ανθρώπινες αξίες. Προκλήθηκε να αρνηθεί την Πίστη τη δική του και των συντρόφων του, και αρνήθηκε. Έτσι προτίμησε το θάνατο. Πέθανε για την Πίστη του στο Χριστό και την Πατρίδα. Μισοπεθαμένος βασανίστηκε και, κρεμασμένος από ένα δένδρο, παρέδωσε το πνεύμα του στην αγχόνη.

Ο Επίσκοπος Ρωγών Ιωσήφ υπήρξε πραγματικά μεγάλος. Η προσφορά του και η θυσία του αναγνωρίστηκε ιστορικά και εθνικά. Μία μόνο αναγνώριση, που, καίτοι του πρέπει, εν τούτοις καθυστερεί ανεξήγητα. Είναι η αναγνώρισή του ως Νεομάρτυρα και Ιερομάρτυρα. Μάλιστα δε ως Μεγαλομάρτυρα.

Ας ελπίσουμε! Αναμένουμε...

**ΒΥΖΑΝΤΙΟ: Μια κοινωνία
με δίψα για κατά Χριστόν και κατά κόσμον μόρφωση**

ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΦΩΤΙΟΣ, ΕΝΑΣ ΦΩΤΙΣΜΕΝΟΣ ΛΟΓΙΟΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

του **Ανδρέα Κ. Κουτσόπουλου,**
Ιστορικού

Ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φώτιος (1^η πατριαρχία: 858-867, 2^η πατριαρχία: 878-886), ο επονομαζόμενος και Μέγας, ήταν η σημαντικότερη εκκλησιαστική και πνευματική προσωπικότητα των μεσοβυζαντινών χρόνων (820;-891/2/3), αλλά και μεγάλη ιστορική μορφή της Πολιτείας και των Γραμμάτων, και άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Ο Μέγας Φώτιος, εξέχων λόγιος, διδάσκαλος, κρατικός λειτουργός, ιεράρχης, πρεσβευτής, διπλωμάτης, ιεραπόστολος, συγγραφέας εκκλησιαστικός αλλά και της «θύραθεν» γραμματείας του 9^{ου} αι. συνέδεσε το όνομά του με την αξιοποίηση του ανεξάντλητου πλούτου της κλασικής ελληνικής σοφίας που οδήγησε σε άνθηση των ελληνικών γραμμάτων¹.

Ο Φώτιος γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη από πλούσια και αριστοκρατική οικογένεια, η οποία διατηρούσε δεσμούς τόσο με το παλάτι όσο και με τον πατριαρχικό θρόνο. Έλαβε αξιόλογη μόρφωση και αφιερώθηκε στη μελέτη της κλασικής ελληνικής και της πατερικής

γραμματείας των οκτώ πρώτων αιώνων. Υπερείχε όλων των συγχρόνων του σε ευρύτητα παιδείας και ήταν γενικός ο θαυμασμός προς το πρόσωπό του. Είναι πολύ χαρακτηριστικοί οι λόγοι του σφοδρού πολέμιου του Φωτίου, Νικήτα Παφλαγόνα, ο οποίος ήταν και βιογράφος του Πατριάρχη Ιγνατίου: «... θεωρούνταν (ο Φώτιος) **ο πιο άξιος εκτίμησης σε ό,τι αφορά τη γνώση και την κατανόηση των πραγμάτων αυτού του κόσμου.** Στη γραμματική και την ποίηση, στη ρητορική και τη φιλοσοφία, ακόμα και στην ιατρική, και σχεδόν σε όλες τις κοσμικές επιστήμες ήταν τόσο ενημερωμένος, που πιστευόταν όχι μόνο ότι είχε ξεπεράσει όλους τους ανθρώπους της εποχής του, αλλά ακόμα ότι μπορούσε να συναγωνιστεί και τους αρχαίους²».

Παρά τα αυξημένα καθήκοντα που είχε ως ανώτερος δημόσιος λειτουργός³, αγαπούσε ιδιαίτερα τη μελέτη και τις πνευματικές αναζητήσεις. Η προσωπικότητά του είχε προσελκύσει κοντά του πολλούς

φιλομαθείς νέους και ο Φώτιος δι-
ατηρούσε εκλεκτό κύκλο μαθητών,
τους οποίους δίδασκε κατ' οίκον.
Ας αφήσουμε τον ίδιο τον Φώτιο να
περιγράψει την αξιοζήλευτη ατμό-
σφαιρα διδασκαλίας και μαθητείας
που βίωνε ο ίδιος και οι μαθητές
του σε αυτές τις συναντήσεις. Σε
επιστολή του προς τον πάπα Νικό-
λαο Α' (858-867) νοσταλγεί τη ζωή
του πριν την άνοδο στο πατριαρχικό
αξίωμα, διότι: «...*κολυμπούσα στην
πιο τερπνή ευχαρίστηση, βλέποντας
**το ζήλο εκείνων που σπούδάζαν,
τη ζέση εκείνων που έθεται ερω-
τήσεις, την προθυμία εκείνων
που απαντούσαν.** έτσι διαμορφώ-
νεται και εδραιώνεται η κρίση σ'
αυτούς που οι μαθηματικές σχολές
ακονίζουν την εξυπνάδα τους και οι
λογικές μέθοδοι τους οδηγούν στο
δρόμο της αλήθειας...* Γιατί τέτοιοι
ήταν οι μαθητές που σύχναζαν στο
σπίτι μου. Και όταν έβγαينا, για να
πάω στην αυτοκρατορική αυλή, με
αποχαιρετούσαν με τρόπο συγκινη-
τικό και με παρακαλούσαν να μην
αργήσω... Και όταν επέστρεφα, οι
μαθητές μου, που με περίμεναν
μπροστά στην πόρτα μου, έρχονταν
να με προϋπαντήσουν⁴». Δάσκαλος
και μαθητές, λοιπόν, βίωναν μία
ανυπόφορη κατάσταση για όση
ώρα δεν είχαν μάθημα και ένιωθαν
απερίγραπτη χαρά, όταν έφθανε η
ώρα να συνεχίσουν την αρμονική
συνεργασία τους για την αναζήτη-

ση της γνώσης. Η σύγκριση με την
κατάσταση που επικρατεί στην πλει-
οψηφία των ελληνικών σχολείων
σήμερα κρίνεται περιττή.

Εκτός από τη διδασκαλία και την
απασχόλησή του στο παλάτι, ο Φώτι-
ος έβρισκε πάντα χρόνο για έρευνα
και συγγραφή. Η *Λέξεων Συναγωγή*
είναι ένα από τα πρώτα έργα του, με
το οποίο απέβλεπε στη συγκέντρωση
των περισσότερων χρησιμοποιού-
μενων λέξεων της εποχής του και
στην ερμηνεία του. Η Βιβλιοθήκη
του, η *Μυριόβιβλος* είναι ένα έργο
που παρέχει πληροφορίες για 280
συγγράμματα της χριστιανικής και
της κοσμικής λογοτεχνίας, τα οποία
είχε μελετήσει ο ίδιος και στα οποία
πολύ συχνά παραθέτει σύντομες ή
εκτεταμένες περιλήψεις, κριτικές πα-
ρατηρήσεις και βιογραφικές σημει-
ώσεις για τους συγγραφείς. Επειδή
μάλιστα πολλά των μνημονευμέ-
νων συγγραμμάτων χάθηκαν, η αξία
του έργου αναδεικνύεται ιδιαίτερα
σημαντική και είναι ο λόγος για τον
οποίο το όνομα του Φωτίου έγινε
γνωστό και στο διεθνή φιλολογικό
κόσμο.

Στο παρόν άρθρο εν συντομία θίξα-
με μόνο την προσφορά του Φωτίου
στην καλλιέργεια των γραμμάτων,
ενώ εξίσου σπουδαία ήταν και η
συμβολή του στις δοκιμασίες που
αντιμετώπισε το Πατριαρχείο Κων-
σταντινουπόλεως επί των ημερών
του. Αναμφισβήτητα αποτελεί πρότυ-

πο για την αγάπη του στα γράμματα και για την επιρροή που ασκούσε στους νέους που μάζευε κοντά του. Άνθρωπος που συνδύαζε την ελληνική παιδεία και τη χριστιανική ευσέβεια και γνώση, μαχητικός και διορατικός, αντάξιος των αναγκών και των κινδύνων της εποχής του. Ο ιστορικός Francis Dvornik, αν και Ρωμαιοκαθολικός, όποτε στο έργο του για το Πρώτο Σχίσμα τού προσάπτει διάφορες κατηγορίες, παραδέχεται: «Αν τα συμπεράσματά μου είναι σωστά, είμαστε έτοιμοι ακόμη μια φορά να αναγνωρίσουμε στο πρόσωπο του Φωτίου ένα μεγάλο

εκκλησιαστικό άνδρα, ένα μορφωμένο ανθρωπιστή και ένα γνήσιο χριστιανό⁵».

¹ Φειδάς Ιω. Βλάσιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία – Από την Εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση*, τόμ. Β', 3^η έκδ., Αθήνα 2002, σελ. 272.

² *Patrologia Graeca* 105, 509AB.

³ Πριν γίνει πατριάρχης, είχε φτάσει στη θέση του πρωτασκηρήτη, δηλαδή στο ύψιστο αξίωμα της αυτοκρατορικής γραμματείας.

⁴ PG 102, 597 A-D.

⁵ Από το έργο του Francis Dvornik, *The Photian Schism: History and Legend* (Cambridge 1948).

ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Κύριε,
Για τον πολύπαθο τούτο λαό
π' αγκομαχά, στενάζει, ιδρώνει
πόσοι πόνοι,
κόποι πόσοι!
Τα μάτια πια εστέρεψαν
και το στερνό το δάκρυ έχει
πετρώσει.

Κύριε,
Μοχθεί εδώ ένας λαός!
και σπιθαμή με σπιθαμή
τη γης αυτή
μ' αίμα κι ιδρώτα έχει ποτίσει.
Χτυπήθηκε,
ανεμοδόρθηκε
σε πάθη κι άγρια μίσση.

Κύριε,
Συ που τις πύλες των εγκάτων
γκρέμισες
κι ο άδης αναστέναξε,
δος την Ανάσταση εδώ κάτω.
Ήλιοι να λάμπουν,
της Αιώνιας βασιλείας Σου,
ν' αχνοροδίσει Αυγή
στα βάθη τούτα του θανάτου.

Για τον πολύπαθο τούτο λαό
π' αγκομαχάει, που στενάζει, που
ιδρώνει.

Στ. Μπολέτισης

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ

(Πνευματικός δάσκαλος, επιστήμονας και φιλόσοφος)

«*Ἐν ἀρχά πάντων*»

(Ἐνα εἶναι ἡ ἀρχή των πάντων)

του **Χριστοφ. Στρατούρη,**
Φιλολόγου

Α΄ ΜΕΡΟΣ

Οι πληροφορίες για τη ζωή και τη δράση του Πυθαγόρα είναι αμφιλεγόμενες, αν και έχουν γραφεί περίπου 15 βιογραφίες του. Το σίγουρο πάντως είναι ότι ο Πυθαγόρας γεννήθηκε περίπου το 580 π.Χ. στη Σάμο και πέθανε το 490 π.Χ. στο Μεταπόντιο της Κάτω Ιταλίας. Έζησε δηλαδή πολλά χρόνια σε σχέση με τους συγχρόνους του. Γονείς του ήταν ο Μνήσαρχος και η Πυθαΐς. Το όνομά του τού το έδωσαν οι γονείς του προς τιμήν της Πυθίας, η οποία είχε προβλέψει τη γέννηση και τη σοφία του.

Η ΝΕΟΤΗΤΑ ΤΟΥ

Ο Πυθαγόρας μεγάλωσε με μεγάλη σεμνότητα και σωφροσύνη, αλλά έγινε και υπερβολικά όμορφος στην εξωτερική εμφάνιση. Ως νεαρός απολάμβανε κάθε είδους σεβασμό, ακόμη και από τους πολύ μεγαλύτερους του. Όλα όσα έλεγε ή έπραπε τα έκανε με μελιχριότητα, δίχως να κυριεύεται ούτε από οργή, ούτε από ζήλεια, ούτε από εριστικότητα, ούτε από κάποια άλλη διαταραχή ή επιπολαιότητα. Όντας ακόμη έφηβος, όταν ομιλούσε, όλους τους μετέστρεφε με

το μέρος του και φαινόταν αξιοθαύμαστος. Γι' αυτό και οι συμπολίτες του τον εκθείαζαν αποκαλώντας τον, τον "**εν Σάμω κομήτην**". Την συμπεριφορά του επίσης την χαρακτήριζε μεγάλη θρησκευτικότητα και ακολουθούσε ιδιαίτερη δίαιτα, για να επιτύχει ισορροπία ψυχής και εγκράτεια σώματος.

Όταν ήταν περίπου δεκαοκτώ ετών έφυγε από την Σάμο και πήγε στην Μίλητο, κοντά στον φυσικό Αναξίμανδρο και στον φιλόσοφο Θαλή. Ο νεαρός Πυθαγόρας κοντά στον Θαλή βελτίωσε ακόμη περισσότερο τις διατροφικές του συνήθειες. Έτρωγε με μέτρο ελαφρές και ευκολοχώνευτες τροφές, απέφευγε την οινοποσία και κοιμόταν λίγο. Έτσι απέκτησε πολύ καλή **υγεία**, καθώς και **διαύγεια** νου και **καθαρότητα** ψυχής.

Ο Θαλής στην συνέχεια τον προέτρεψε να μεταβεί στην Αίγυπτο. Έτσι ταξίδεψε για πολλά χρόνια στην **Αίγυπτο**, στην **Ινδία** και στη **Βαβυλώνα**, όπου είχε την ευκαιρία να μνηθεί στον τρόπο λειτουργίας των ιερατείων τους αλλά και στην φιλοσοφία τους.

Επέστρεψε σε ηλικία άνω των

πενήντα ετών στη Σάμο, όπου ίδρυσε σχολή, που σκοπό είχε την δημιουργία σοφών και ενάρετων ανδρών για να αναλάβουν τη διακυβέρνηση των πόλεων. Όμως συγκρούστηκε με τον τύραννο της Σάμου Πολυκράτη, ο οποίος μάλιστα είχε επιβάλει ένα «θεοκρατικό» καθεστώς, απαγορεύοντας κάθε έρευνα που ερχόταν σε αντίθεση με τη θρησκεία του «Δωδεκάθεου». Κατ' άλλους η σύγκρουση των δυο ανδρών είχε πολιτικά αίτια.

Λέγεται ότι στη Σάμο **υποκίνησε** την μάθηση της γεωμετρίας σε έναν νέο με το **τέχνασμα** να πληρώνει τον νέο τρεις οβολούς για κάθε μάθημα που παρακολουθούσε. Όταν ο νέος αντιλήφθηκε την υπεροχή των μαθηματικών και με ευχαρίστηση τα μάθαινε, ο Πυθαγόρας **προφασίστηκε** ότι δεν μπορούσε να του καταβάλει τους τρεις οβολούς. Ο νέος τότε **αρνήθηκε** να σταματήσει τα μαθήματα, λέγοντας ότι δεν τον ενδιέφερε πλέον ο μισθός. Τότε ο Πυθαγόρας **προφασίστηκε** πως έπρεπε να εργαστεί για τα αναγκαία και ότι δεν είχε άλλο χρόνο διαθέσιμο για να τον διδάσκει. Όμως ο νέος τόσο πολύ **είχε αγαπήσει τα μαθηματικά**, που πρότεινε να δίνει ο ίδιος μισθό τριών οβολών στον Πυθαγόρα για κάθε μάθημα.

Ο Πυθαγόρας επιχειρούσε με κάθε τρόπο να μεταδώσει στους συμπατριώτες του «τα μαθήματα των αριθμών», καθώς και άλλες γνώσεις της

πολύ πλούσιας παιδείας του. Όμως οι Σάμιοι δεν έδειξαν το απαιτούμενο ενδιαφέρον ούτε και ακολούθησαν τις διδασκαλίες του στον τρόπο ζωής τους, με αποτέλεσμα ο Πυθαγόρας να παραιτηθεί από κάθε προσπάθεια για να τους διαπαιδαγωγήσει. Απεφάσισε λοιπόν, να μετοικήσει προς την νότια Ιταλία. Εξάλλου **ο Πυθαγόρας θεωρούσε πατρίδα του εκείνη τη χώρα, της οποίας οι κάτοικοι θα ενδιαφέρονται για την μάθηση.**

Η ΦΥΓΗ ΣΤΟΝ ΚΡΟΤΩΝΑ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Εφυγε λοιπόν ο Πυθαγόρας από την Σάμο και πρώτα επισκέφθηκε τους Δελφούς και τη Δήλο και κατόπιν πήγε στην Κρήτη. Στη συνέχεια **έφθασε στον Κρότωνα της Ιταλίας, την «φιλοσοφικότερη» των πόλεων.** Έτσι ο Κρότωνας, που ήταν μία αριστοκρατική πόλη της Μεγάλης Ελλάδος, έγινε το ορμητήριό του. Με την μετοίκησή του αυτή ο Πυθαγόρας μετέφερε τη φιλοσοφία από την Ιωνία στην Κάτω Ιταλία.

Έκανε πολύ μεγάλη εντύπωση στους εκεί κατοίκους και γοήτευσε τους ανώτατους άρχοντες της πόλεως. Στην πρώτη του δημόσια ομιλία ενώπιον του δήμου παρακολούθησαν τους λόγους του περισσότεροι από δύο χιλιάδες άνθρωποι. Γοντεύτηκαν δε τόσο, που δεν επέστρεψαν στις ιδιαίτερες πατρίδες τους, αλλά

μαζί με τα παιδιά και τις γυναίκες τους έμειναν εκεί και έκτισαν ένα τεράστιο οίκημα ομαδικής ακρόασης, το «**Ομακοεῖον**». Στη συνέχεια με διαταγή των αρχόντων άρχισε να συμβουλευεί τους νέους, οι οποίοι προσέρχονταν αθρόα κοντά στον Πυθαγόρα και στη συνέχεια προσέρχονταν και γυναίκες.

Έτσι, πολύ γρήγορα συγκέντρωσε πλήθος μαθητών, οι οποίοι συσπειρώνονταν γύρω από το πρόσωπό του. Ουσιαστικά δηλαδή σχηματίστηκε μια «**αδελφότητα**», μέσα στην οποία επικρατούσαν συγκεκριμένοι κανονισμοί, ακόμη και σχετικά με την ένδυση, τη διατροφή και τις κοινωνικές συναναστροφές. Τις δε περιουσίες τους τις έθεταν σε κοινή χρήση.

Στόχος του Πυθαγόρα ήταν η ηθική και πνευματική αναγέννηση **όλων των λαϊκών στρωμάτων**, ανδρών και γυναικών, και τα κηρύγματά του αφορούσαν καταρχάς στη θρησκεία και στον εσωτερισμό και έπαια στην πολιτική. Βεβαίως αυτά που έλεγε στους μαθητές του (“συνόντας”) δεν είναι γνωστά με βεβαιότητα, διότι υπήρχε σκόπιμη σιωπή. Κυρίως όμως γινόταν γνωστό σε όλους ότι **η ψυχή είναι αθάνατη**.

Η φήμη του μεγάλωνε συνεχώς και απέκτησε πολλούς οπαδούς, ακόμη και βασιλείς και δυνάστες από την γειτονική χώρα. Λέγεται πως ο Σίμιχος, ο τύραννος των Κεντοριπίνων, όταν άκουσε τον Πυθαγόρα, απαρ-

νήθηκε την εξουσία και τα χρήματα και τα μοίρασε στην αδελφή του και στους συμπολίτες του.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ “ΟΜΑΚΟΕΙΟΥ”

Τόσο θαυμάστηκε στην Ιταλία ο Πυθαγόρας και οι μαθητές του, ώστε ολόκληρες πόλεις εμπιστεύονταν την πολιτειακή διοίκησή τους σε Πυθαγορείους. Ύστερα όμως από πολλά έτη έγιναν αντικείμενο μεγάλου φθόνου. Οι αντίπαλοι του Πυθαγόρα, με επικεφαλής τον ευγενή και πλούσιο Κύλωνα, κατόρθωσαν να διαλύσουν με συκοφαντίες το «ομακοεῖον» και να σκοτώσουν ή να διασκορπίσουν τα μέλη της. Ο Πυθαγόρας κατέφυγε στο Μεταπόντιο, όπου και αργότερα πέθανε.

Διάδοχος του Πυθαγόρα έγινε ο Αρισταίος ο Κροτωνιάτης που γνώριζε άριστα τη διδασκαλία. Αυτός μάλιστα έλαβε σύζυγό του την κόρη του Πυθαγόρα Θεανώ και ανέθρεψε τον νεότερο αδελφό της, τον Μνήμαρχο. Ο Μνήμαρχος αργότερα διαδέχθηκε τον Αρισταίο. Άλλοι επιφανείς Πυθαγόρειοι ήταν ο Φιλόλαος από το Μεταπόντιο και ο Αρχύτας ο Ταραντίνος. Μέσω του Φιλολάου κάποια συγγράμματα των μεταγενέστερων Πυθαγορείων παραδόθηκαν στον Δίωνα, μαθητή του Πλάτωνα με αποτέλεσμα την γόνιμη συνέχεια του Πυθαγορισμού μέσω της Πλατωνικής Ακαδημίας.

Στη μνήμη του Βασίλη Μοσκόβη -
Πεζογράφημα

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΣ ΑΠΕΛΠΙΣΙΑΣ

του **Διον. Κ. Μαγκλιθέρα**,
Καθηγητή Κοινωνιολογίας - Συγγραφέα

ΩΡΑ ΠΡΩΤΗ

Γυρίζοντας στο σπίτι του είχε πάλι το συναίσθημα του ανικανοποίητου, τη συναίσθηση του χρόνου που πάει χαμένος αφού δεν μπορεί να φτάσει σ' αυτό που θεωρεί καίριο και σημαντικό. Θέλει να πετύχει ώστε οι μαθητές του να οδηγηθούν σε ψηλότερους πνευματικούς στόχους, πάνω από εκείνους που οριοθετεί η σχολική εκπαίδευση. Πασχίζει γι' αυτό. Το θεωρεί ως κύρια αποστολή του, μεγαλύτερη από την με ευσυνειδησία παροχή εγκυκλίων γνώσεων.

Τον είχε ενοχλήσει το γεγονός ότι στη συζήτηση που είχε ανοίξει στην τάξη με τους μαθητές του στο πιο ακριβό ιδιωτικό σχολείο της μεγάλης επαρχιακής πόλης, γύρω από τα προβλήματα της ζωής, της δικής τους και του κοινωνικού συνόλου, δεν συνάντησε την ανταπόκριση που περίμενε. Κι όμως ήταν πια μεγάλα παιδιά που βρίσκόντουσαν στο κατώφλι της απαρχής της ατομικής ζωής. Δεν είχαν το δικαίωμα να αδιαφορούν. Σκέφτηκε πως ίσως ήταν η οικογένεια και το σχολείο που τους είχαν δημιουργήσει την ασφάλεια ενός προστατευτικού προχώμα-

τος προνομιούχων και γι' αυτό αδιαφορούσαν ή μάλλον στρεφόντουσαν μόνο γύρω από τον εαυτό τους.

Ξανάφερε στο μυαλό του όλη τη συζήτηση στην τάξη: πώς άρχισε, πού εκείνος θεληματικά την οδήγησε, πόσο αδιάφορα, άχρωμα, νεκρά κατέληξε. Οι νεαροί έφηβοι αντιμετώπισαν επιδερμικά τα θέματα που τέθηκαν, οι περισσότεροι απέδειξαν έλλειψη βαθύτερου προβληματισμού. Όχι δεν ήταν κακά παιδιά. Μελετηρά, προσεχτικά, κόσμια ήταν. Απλά δεν έδιναν εκείνο «το επιπλέον» της προσοχής τους στα θέματα της ζωής, όπως εκείνος επιζητούσε. Δεν του χάριζαν το ενδιαφέρον που θα του έδινε την ευκαιρία να τους οδηγήσει «σ' άλλες οδούς», πέρα από το καθεαυτό πρόγραμμα της «διδασκτέας ύλης».

ΩΡΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

Θυμήθηκε τα δικά του χρόνια, προς το τέλος της μαθητικής του ζωής, όταν ένιωθε να τον καίει ο εσωτερικός νεανικός προβληματισμός, ο σωματοψυχικός δυναμισμός, όταν τα ερωτηματικά για τα κοινωνικά πράγματα και τα μεταφυσικά θέ-

ματα τον βασάνιζαν. Τα θυμόταν με πόνο, γιατί όλα αυτά έμειναν χωρίς συνέχεια, αφού δεν θέλησε ποτέ να σπάσει τους δεσμούς του με το κατεστημένο. Πραγματιστής όπως ήταν, μέσα στα πλαίσια της κοινωνίας και της οικογένειάς του προσπάθησε να δώσει απαντήσεις, να βρει διεξόδους, αποδεκτές μεν από τον ίδιο, πάντα όμως προσαρμοσμένες στα καθιερωμένα. Δεν αδιαφόρησε στον προβληματισμό, δεν παρέκαμψε τα ερωτηματικά. Απλά προσπάθησε να τα εντάξει μέσα στο υπάρχον σύστημα μια και δεν αισθανόταν τόσο εσωτερικά ισχυρός, τόσο ψυχικά έτοιμος για να αναζητήσει υπερβατικές λύσεις.

Βρήκε ως κύρια διαφυγή των ανησυχιών του το γράψιμο. Μέσα απ' αυτό προσπαθούσε να βάλει σε τάξη τα ερωτηματικά που, παρόλυν ότι δεν ήταν χαστικά, δεν έπαυαν να είναι καυτά. Στο χαρτί διοχέτευε τον προβληματισμό και τις σκέψεις του. Ήταν μια βολική λύση μια και το χαρτί δεν έφερνε αντιρρήσεις. Με αυτοπεποίθηση οδηγούσε τις ανησυχίες του σε λύσεις προς την κατεύθυνση που του ταίριαζε. Το γράψιμο ήταν η συνέχεια του διαβάσματος, του πολύ και του ποικίλου σε θέματα και συγγραφείς. Έτσι αρκετές φορές οι λύσεις που διάλεγε ήταν η υιοθέτηση όσων είχαν δρομοδείξει άλλοι. Σε κάποιο από τα γραπτά του είχε σημειώσει: «Γράφουμε πάντα ξεκι-

νώντας από τον εαυτό μας (τουλάχιστον έτσι έπρεπε να γίνεται), από τη ζωντανή ύπαρξη, την περαστική και τη φθαρτή, την πάσχουσα αλλά και τη φιλόστοργη. Γράφουμε για να γλυτώσουμε τον εαυτό μας από τον μηδενισμό».

Σ' όλη του τη ζωή υπήρξε ένας άνθρωπος του μέτρου και της ευταξίας. Διάλεξε να γίνει καθηγητής γιατί θεώρησε τη διδασκαλία ως τη «βασίλική οδό», η οποία διεύθυνε πνεύματα, στήριζε συνειδήσεις, άνοιγε δρόμους επικοινωνίας. Πίστευε πως σαν άλλος Θεός θα έφτιαχνε πέρα από τον «χούν», με πνευματική ύλη ανθρώπους. Ανθρώπους που ίσως θα πετύχαιναν όσα εκείνος δεν κατάφερε. Τέτοια δημιουργήματα δεν θα τα ζήλευε· θα τα χαιρόταν!

ΩΡΑ ΤΡΙΤΗ

Του άρεσε η διδασκαλία που οδηγούσε στην ουσία. Όπως ανέφερε στα γραπτά του: «Μου αρέσει να διδάσκω. Με ενδιαφέρει να προσπαθώ να επηρεάσω τη ζωή των νέων. Το νιώθω σαν υποχρέωση, σαν εκπλήρωση χρέους προς τους δικούς μου μέντορες. Ύστερα μέσω αυτών των νέων υπάρξεων έχω πρόσβαση στο μέλλον. Παραμένοντας στη μνήμη των μαθητών μου, θα ζήσω και μετά το θάνατό μου». Γι' αυτούς τους λόγους η διδασκαλία του δεν ήταν στεγνή, σύμφωνη με το εκπαιδευτικό σύστημα, που ήθελε

απομνημόνευση κανόνων, γεγονότων και ημερομηνιών. Προσπαθούσε να διδάξει - και ν' ανακαλύψει κι ο ίδιος - τον συσχετισμό μεταξύ αιτίας και αιτιατού στα κοινωνικά δρώμενα, να προβληματιστεί και να προβληματίσει, να δώσει και να πάρει από τα παιδιά.

Πολλές φορές οι μαθητές του δεν τον πολυκαταλάβαιναν. Εκείνοι είχαν διδαχτεί το μάθημα του απλού συσχετισμού: βαθμός - απολυτήριο. Λίγοι ήταν όσοι έβγαιναν έξω από τα καλούπια στα οποία τους είχε κλείσει το εκπαιδευτικό σύστημα, ώστε να τον παρακολουθήσουν στις προεκτάσεις που επιχειρούσε. Είχε ελπίσει ότι διδάσκοντας σ' ένα «καλό» ιδιωτικό σχολείο θα έβρισκε προσφορότερο ανθρώπινο υλικό για να συμπορευτεί μαζί του. Γελάστηκε αλλά δεν απογοητεύτηκε. Κάθε χρόνο, με την έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς, έλπιζε πάντα να βρει μαθητές που θα γίνονταν συμμαχητές, συνερευνητές και μεταγενέστερα πρωταγωνιστές σε κάτι καινούργιο, ξεχωριστό, ανώτερο.

ΩΡΑ ΤΕΤΑΡΤΗ

Έτσι, όταν του προτάθηκε να γίνει «Σύμβουλος Νεότητας» στις φυλακές ανηλίκων της πόλης, το δέχτηκε με χαρά. Δεν θα έπαιρνε μισθό, εθελούσια θα ήταν η προσφορά του σ' έναν κόσμο κατά πάντα διαφορετικό από τον συνηθισμένο

τού σχολείου. Οι νέοι «μαθητές» του είχαν σχεδόν την ίδια ηλικία με τους άλλους του σχολείου. Μόνον που αυτοί έφεραν το βάρος ποινικών ποινών.

Δεν δυσκολεύτηκε να πλησιάσει τους νεαρούς κρατούμενους. Η στάση ζωής, η όλη συμπεριφορά του, ακόμη και το λεξιλόγιο που χρησιμοποιούσε τον βοηθούσε πάντα να ανοίγει τις καρδιές των άλλων. Το ίδιο συνέβη και τώρα. Κάθε εβδομάδα, η ώρα της επικοινωνίας στις φυλακές ήταν γι' αυτόν μεν ώρα αποκάλυψης ενός κόσμου που αγνοούσε, για δε τους νεαρούς κρατούμενους ώρα ψυχικής ανάτασης. Στην αρχή τα παιδιά δεν ήθελαν να μιλήσουν, γιατί είχαν ένα παρελθόν ντροπής, δεν γνώριζαν τι τους επεφύλασσε το μέλλον. Έπρεπε, λοιπόν, πρώτα να τους φτιάξει τις μέρες τους στις φυλακές. Να κάνει την εκεί διαβίωσή τους χρήσιμη γι' αυτούς, αποδοτική για την κοινωνία. Να τους μιλήσει, να τους εξηγήσει, να τους μονοιάσει μεταξύ τους, να τους δώσει κίνητρα, να καταπολεμήσει αρνητικές έξεις, να τους μάθει να συζητάνε, να τους δείξει τις όμορφες πλευρές της ζωής. Από τις στάχτες έπρεπε να βγάλει φωτεινό ήλιο, να στηρίξει την αρχή του δικαιώματος τού να κάνει κάποιος λάθη στη ζωή του. Σιγά-σιγά τα παιδιά - κρατούμενοι άρχισαν να του δείχνουν εμπιστοσύνη, να εναποθέτουν σ' αυτόν τις σκέψεις,

τα προβλήματα, τις ελπίδες τους. Μια δυναμική σχέση είχε προκύψει, βασισμένη στην κατανόηση και την αμοιβαία εμπιστοσύνη.

Έπεισε τα παιδιά που ήξεραν γράμματα να εκφράζουν γραπτά τα προβλήματα και τα όνειρά τους. Με τις δικές τους αδόκιμες εκφράσεις, όπως μπορούσαν, έγραφαν στο χαρτί όσα δεν εκστόμιζαν, όσα δεν ήθελαν να ακούσουν τα ίδια τους τα αυτιά. Πιο δύσκολο, πολύ πιο δύσκολο, ήταν να πείσει τα υπόλοιπα, που δεν γνώριζαν γραφή, να εκμυστηρευτούν προφορικά. Το έκαναν όταν πείστηκαν ότι ο δάσκαλος δεν θα τους πρόδινε, δεν θα τους σχολίαζε, δεν θα τους κατηγορούσε, δεν θα τους εγκατέλειπε.

Τα βράδια διάβαζε ή θυμόταν όσα του έλεγαν τα φυλακισμένα παιδιά. Έβλεπε πως αυτά δεν ήταν αποκρουστικά τέρατα. Ήταν φυσιολογικοί νεοσσοί που είχαν πέσει – τις περισσότερες φορές τους είχαν βάνουσα πετάξει – από τις φωλιές τους. Διαλυμένες οικογένειες, αδιάφοροι ή ναυαγημένοι γονείς, παρέες – ερείπια, ταραγμένες κοινωνικές συνθήκες, η οικονομία του δρόμου που κατευθύνει στην παρανομία, η αρρώστια, καμιά φορά και η πείνα είχαν οδηγήσει αυτά τα παιδιά «διά πυρός και σιδήρου» στην κόλαση. Τα περισσότερα ανεγνώριζαν πως μέσα τους πάλευαν τα δύο αντίθετα άκρα: ο κόσμος του Καλού κι εκείνος του

Κακού. Αβοήθητα, προτιμούσαν τον προσιτό κόσμο του Κακού, που ήταν ο ευκολότερος, ο πιο άμεσα ευχάριστος. Δεν προέρχονταν οι νεαροί κρατούμενοι από εκείνο το σύνδρομο το οποίο αντιμετωπίζεται επιστημονικά ως «ταραχώδης νεότητα» ήταν κάτι άλλο: παιδιά αγνοημένα από θεσμούς, από τους ανθρώπους τους οποίους η κοινωνία είχε τάξει για να τα προστατέψουν και να τα βοηθήσουν. Ήταν τα παιδιά της απελπίσας. Ήταν τα περισσότερα παιδιά που ήθελαν να ξεχάσουν. *«Τίποτα δεν είναι πιο όμορφο από έναν κόσμο χωρίς παρελθόν, χωρίς μνήμη»*, έγραφε κάποιο απ' αυτά. Οι διηγήσεις που άκουγε ο καθηγητής ήταν ένα είδος άγριας μουσικής μα ήταν μουσική που συνέθεταν άτομα στερημένα από τους κοινούς ήχους της ζωής.

Μερικές φορές έπιανε τον εαυτό του να παρασύρεται τόσο πολύ από τις διηγήσεις που άκουγε και διάβαζε, ώστε να δικαιολογεί τα πάντα στις πράξεις των «μαθητών» του. Περνούσε έτσι στο άλλο άκρο, αδικώντας συνολικά την κοινωνία και παραγνωρίζοντας τα αναφαίρετα δίκαια εκείνων που υπήρξαν θύματα των κρατουμένων. Ευτυχώς, διατηρούσε τον έλεγχο του εαυτού του, ώστε να μην χάνει το τόσο απαραίτητο σ' αυτές τις περιπτώσεις καθοριστικό «σημείο του Νότου».

Τώρα δεν μπορούσε πια να γράψει

ο ίδιος. Όσα έγραφε με τη φαντασία, ως αποκυήματα της σκέψης ή της μνήμης του, τα θεωρούσε ρηχά μπρος στις καυτές περιπέτειες ζωής που άκουγε από τα παιδιά – κρατούμενους. Ο συγγραφέας βρισκόταν σε πόλεμο με την ίδια την ανθρωπινή προσωπικότητά του. Ένα βράδυ σημείωσε: «Τώρα που πρέπει να γράφω με το αίμα της καρδιάς, αισθάνομαι αδύναμος. Πέρασα τη διαχωριστική γραμμή μεταξύ ομορφιάς και πραγματικότητας, κοιτάζω τον κόσμο απογοητευμένος, χωρίς ψευδαισθήσεις. Το νέο απόκτημα που μου έδωσαν τα παιδιά μου σχίζει την ψυχή και γι' αυτό άλλοτε δεν μπορώ κι άλλοτε δεν θέλω να το δείχνω παραπέρα. Πιστεύω πως τα παιδιά - κρατούμενοι πληρώνουν τις οφειλές όλων μας προς την κοινωνία και προς το Θεό».

ΩΡΑ ΠΕΜΠΤΗ

Ζήτησε και πύκνωσε τις ώρες συνάντησης με τους κρατούμενους. Έδινε τώρα τις περισσότερες από τις ελεύθερες ώρες του γι' αυτούς. Έκανε διαβήματα, έτρεχε στους αρμόδιους, προσπαθούσε να εφαρμοστούν όσα με πολλή σοφία πρόβλεπε για τους νεαρούς κρατούμενους ο σωφρονιστικός κώδικας (να μάθουν μια τέχνη, να βγάζουν με τη δουλειά τους στη φυλακή καρτζιλίκι, ώστε να έχουν κάποιο μικρό κεφάλαιο όταν αποφυλακίζονταν, να

δημιουργήσουν τις συνθήκες ώστε να ξεφύγουν από εκείνα που τους είχαν οδηγήσει εκεί) και τα οποία στην πράξη έμεναν γράμμα νεκρό. Πάσχιζε να μεταβάλει τους φυλακισμένους σε κοινωνικά χρήσιμα άτομα, κυρίως για τους ίδιους τους εαυτούς τους. Αισθανόταν πως δεν μπορούσε να είναι ένας με λόγια κατηχητής, ένας τρίτος παρατηρητής, αλλά έπρεπε να είναι ο θετικός συμπαραστάτης.

Ο μητροπολίτης, ο νομάρχης, ο δήμαρχος, οι Σύλλογοι κυριών, οι τοπικές εφημερίδες της πόλης ήταν σχεδόν καθημερινά οι αποδέκτες της ενεργού σκέψης του και της ακάματης δραστηριότητάς του για να πετύχει όσα νόμιζε απαραίτητα για τα παιδιά αυτά. Συνεχώς κάτι άλλο σκεπτόταν για να πετύχει τον σκοπό του. Κι όλο έβαζε νέους στόχους για να τους δημιουργήσει ένα «αποκούμπι» την ώρα της αποφυλάκισης.

Στην αρχή οι αρμόδιοι τον προσέτρεχαν, τον βοηθούσαν. Κάποια στιγμή όμως βαρέθηκαν. «Είχαν κι άλλα να κάνουν», του διαμήνυσαν. Η επιμονή του άρχισε να δημιουργεί ερωτηματικά. Η πίεση που ασκούσε, γεννούσε αντιδράσεις. Ένας τοπικός βουλευτής μάλιστα αναρωτήθηκε μήπως ο δάσκαλος ήθελε να πολιτευτεί και γι' αυτό κινιόταν με τόσο δυναμικό τρόπο. Έμενε όλο και περισσότερο μόνος. Όταν σκέφτηκε να φτιάξει από τους γονείς

των μαθητών του σχολείου του ένα «Σύλλογο προστασίας – φίλων των ανηλίκων κρατουμένων», η διεύθυνση του σχολείου του το απαγόρευσε με λόγια θυμωμένα (κάπου μάλιστα διαφαινόταν ιριδισμός απειλής για τη θέση του...).

Από την άλλη πλευρά αισθανόταν υπεύθυνος για το έργο που είχε αναλάβει. Δεν ήθελε να απογοητέψει τα φυλακισμένα παιδιά που είχαν στηριχτεί πάνω του. Δεν ήθελε με κανένα τρόπο να μάθουν πως η κοινωνία στη βαθύτερη πραγματικότητα αδιαφορούσε γι' αυτά. Τους είχε δώσει ελπίδες που κατά κανένα τρόπο δεν έπρεπε να διαψευστούν, τους είχε υποσχεθεί την κοινωνική κατανόηση και στήριξη.

Τότε σκέφτηκε «την Αθήνα». Τις Αρχές, τα σωματεία, τους ανθρώπους, τον Τύπο της πρωτεύουσας. Άρχισε να στέλνει υπομνήματα, να γράφει γράμματα, μια που οι αποστάσεις και η δουλειά του δεν του επέτρεπαν τις προσωπικές παραστάσεις. Άρχισε το παιχνίδι με το πλέγμα της αθηναϊκής εξουσίας. Απ' όλα αυτά εισέπραξε μόνον υποσχέσεις, ενώ τα περισσότερα έγγραφά του επεστράφησαν υπηρεσιακά στις αντίστοιχες Αρχές της πόλης του με την ένδειξη «διά τα καθ' υμάς περαιτέρω». Τώρα, κοινολογώντας στις «προϊστάμενες Αρχές» τις ελλείψεις, δημοσιολογώντας στην πρωτεύουσα τα προβλήματα, από βαρετός άρχισε

να γίνεται ενοχλητικός στους τοπικούς παράγοντες. Κάποιοι θορυβημένοι από τις πολλές συζητήσεις θεώρησαν πως ο δάσκαλος υπερέβη τα καθήκοντά του. «Όχι πια να δίνουμε τόση σημασία σε εγκληματίες που στο κάτω – κάτω δεν είναι από την πόλη μας», είπαν. «Αρκετά!».

ΩΡΑ ΕΚΤΗ

Το έγγραφο του το έστειλαν στο σχολείο όχι στο σπίτι του. Ήταν από τη Διεύθυνση των φυλακών, η οποία, αφού τον ευχαριστούσε για «το πολυσχιδές ενδιαφέρον του υπέρ των νεαρών κρατουμένων», τον πληροφορούσε ότι «προσωρινώς εν όψει αναμορφώσεως της όλης σωφρονιστικής πολιτικής εν τω καταστήματι των φυλακών, η λειτουργία του θεσμού του Συμβούλου Νεότητος εν αυτώ αναστέλλεται».

...Μπήκε στην τάξη του ακριβού ιδιωτικού σχολείου κι έκανε το μάθημά του. Απλά, χωρίς πια απαιτήσεις από τους μαθητές του, συνειδητά πάντα και σε απόλυτη συνάρτηση προς το «εγκεκριμένον υπό του υπουργείου πρόγραμμα διδασκτέας ύλης». Τίποτα περισσότερο. Είχε ο ίδιος διδαχτεί να μη ζητά περισσότερα. Να περιορίζεται στους τύπους, στη στέρεη επιφάνεια της βιτρίνας. Να στέκεσαι, με αντανάκλαση του ειδώλου σου, γερός πάνω σ' αυτή, ώστε να έχεις την κοινή αποδοχή.

ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

ΠΡΟΠΟΜΠΟΙ ΤΟΥ ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΥ;

Σε κύριο άρθρο του ορθόδοξου περ. «Ο Σωτήρ» (τ. 2010 της 1.11.2010) με τον τίτλο «Προπομποί του Αντιχρίστου;» δίνονται τα χαρακτηριστικά της «Κάρτας του Πολίτη», την οποία σχεδιάζει το κράτος να επιβάλει στον ελληνικό λαό από τις αρχές του 2011. Η ηλεκτρονική αυτή κάρτα, όπως δήλωσε ο αρμόδιος Υπουργός, «είναι ένας τρόπος να εξοικειωθεί ο πολίτης με τη λογική της χρεωστικής κάρτας, γιατί έτσι περνάμε όλο και περισσότερο στη μη χρήση μετρητών, που είναι απαραίτητο για το ελληνικό οικονομικό σύστημα». Η δήλωση του Υπουργού είναι πολύ ανησυχητική, γιατί ο λαός μας φαίνεται πως βρίσκεται μόλις ένα βήμα πριν από την εισβολή ενός οικονομικού ολοκληρωτισμού, αντιχριστιανικού τύπου, που κανένας δεν θα μπορεί να πουλήσει ή να αγοράσει, αν δεν έχει αυτή την κάρτα. Και η κάρτα αυτή θα έχει τον αριθμό 666. Αλλά, ο αριθμός αυτός αναφέρεται στο βιβλίο της Αποκαλύψεως ως ο αριθμός του Θηρίου «ἵνα μή τις δύνηται ἀγοράσαι ἢ πωλῆσαι εἰ μή ὁ ἔχων τὸ χάραγμα... καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτοῦ χξς´» (βλ. Αποκάλυψη Ιωάννου, κεφ. ιγ', 16-18).

Πώς να εξηγήσει κανείς το γεγονός ότι η χώρα μας σπρώχνεται από

την πολιτική της ηγεσία στο χείλος του γκρεμού με την παραβίαση του «θεμελιώδους δικαιώματος της προστασίας των προσωπικών δεδομένων»; Πολύ εύστοχα σημειώνει ο συντάκτης του περ. «Ο Σωτήρ» ότι μια τέτοια ενέργεια εκ μέρους της Κυβερνήσεως είναι απαράδεκτη και αποτελεί προστάδιο της κυριαρχίας του Αντιχρίστου. Συνεπώς, κάθε Έλληνας Ορθόδοξος πρέπει, αν απαιτηθεί, να αντιτάξει ένα ανυποχώρητο «ΟΧΙ» στη σχεδιαζόμενη προς εφαρμογή εφιαλτική αυτή ενέργεια και πράξη.

ΤΑ ΡΟΛΑ ΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΩΝ

Τα Υπουργεία μας έχουν αρχίσει να «οχυρώνονται». Στις 22 Οκτωβρίου κατακυρώθηκε, με μειοδοτική δημοπρασία σε εταιρεία, η κατασκευή ρολών, έναντι του ποσού των 23.000 ευρώ. Τα ρολά των εισόδων των Υπουργείων, στο εξής, θα αποτελούν μηχανισμό ασφαλείας για τα Υπουργεία εκείνα που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως χώροι υψηλού κινδύνου. Τα ρολά θα κατεβαίνουν πριν από «κρίσιμες αναμετρήσεις», καθώς και τις νυχτερινές ώρες και τις μέρες αργίας. Ρολά έχουν ήδη τοποθετηθεί και στο Υπουργείο Οικονομικών στο Σύνταγμα. Όσοι εισέρχονται στο Υπουργείο θα πρέπει να επιδει-

κνύουν την ταυτότητά τους και να ενημερώνουν σχετικά με το λόγο της επίσκεψής τους. Αυξημένα είναι τα μέτρα ασφαλείας και στο Υπουργείο Περιφερειακής Ανάπτυξης. Στην είσοδο του κτιρίου έχει τοποθετηθεί μηχανήμα ακτίνων Χ για τον έλεγχο και των αποσκευών, καθώς και αφίδες εντοπισμού μεταλλικών αντικειμένων, από τις οποίες περνούν ακόμη και οι στενοί συνεργάτες του Υπουργού. Οι περσίδες του χώρου, όπου βρίσκεται ο Υπουργός, είναι πάντα κατεβασμένες.

Κάθε νομοταγής πολίτης αισθάνεται λύπη και απελπισία για το κατάντημα στο οποίο έχει φτάσει σήμερα η πατρίδα μας και ιδιαίτερα η πρωτεύουσα. Υπάρχει παντού ανασφάλεια. Υπάρχει ο κίνδυνος, βαδίζοντας κανείς σε κάποιο δρόμο της πόλης, να περιπλακεί σε αιφνίδια επεισόδια, χωρίς να είναι βέβαιος ότι θα προστατευθεί από τις αστυνομικές αρχές. Καταλήξαμε στο να φοβάται πλέον ο πολίτης να κυκλοφορεί ξέγνοιαστα στους δρόμους της Αθήνας.

ΧΑΡΙ ΠΟΤΕΡ... ΤΕΛΟΣ;

Τον Χάρι Πότερ τον έχει γνωρίσει πλέον όλος ο κόσμος, μικροί και μεγάλοι. Έγινε θρύλος. Διαβάσαμε, όμως, στον Τύπο της 21^{ης} Νοεμβρίου, ότι ο Ντάνιελ Ράντκλιφ,

που αυτός από έφηβος και επί μία δεκαετία υποδύθηκε το ρόλο Χάρι Πότερ, βγαίνει τώρα στη ...σύνταξη. Την τελευταία του παρουσίαση, αποχαιρετώντας την εφηβεία, την έκανε ο Ντάνιελ Ράντκλιφ (Χάρι Πότερ) με μια ...γυμνή εμφάνιση στη θεατρική παράσταση «Equus». Εκτός από μυθικός σταρ της δεκαετίας έγινε και ήρωας στο έρεβος του μυστικισμού και δίδαξε πολλά και στη νεότητα. Εξαιτίας του Χάρι Πότερ είναι μεγάλος, αμέτρητος, ο αριθμός αυτών που οδηγήθηκαν στην παραδοξολογία, στο μυστικισμό, στην απάτη και στο σκοτεινό κόσμο της μαγείας. Αρκεί να ρίξει κανείς μια ματιά στη διακίνηση των βιβλίων του Χάρι Πότερ. Έχουν πωληθεί περισσότερα από 250 εκατομμύρια αντίτυπα σε όλο τον κόσμο. Έχουν κυκλοφορήσει σε 200 χώρες. Έχουν μεταφραστεί σε 60 γλώσσες! Στην Ελλάδα οι πωλήσεις των έργων Χάρι Πότερ έχουν ξεπεράσει τα 700.000 αντίτυπα. Και, βέβαια, ο αριθμός αυτός σημαίνει ότι αυτός ο «ήρωας» με τα κατορθώματά του απέκτησε πολλούς και πιστούς αναγνώστες.

Μπορείτε να αναλογισθείτε τώρα τις ανώμαλες ψυχολογικές καταστάσεις και τις παρεκτροπές που έχει προκαλέσει η πληθώρα αυτών των βιβλίων Χάρι Πότερ; Και σ' αυτό φταίει, ασφαλώς, η αμυαλοσύνη, η ανευθυνότητα και η εγκληματική

αδιαφορία των μεγάλων, γονέων και κηδεμόνων.

ΠΑΜΕ ΓΙΑ ΔΟΥΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ!

Για τους μεγαλύτερους φαίνεται απίστευτο ότι πολλές αιτήσεις για εργασία ανέργων Ελλήνων φτάνουν στο Ελληνικό Προξενείο της Κωνσταντινούπολης. Πριν από μισό αιώνα οι επιλογές των Ελλήνων εργατών και αγροτών για μετανάστευση άνοιγαν το δρόμο κυρίως για τη Γερμανία. Σήμερα όμως – ποιος θα το πίστευε; – αρκετοί νέοι Έλληνες προσανατολίζονται προς τη γείτονα Τουρκία! Δεκάδες αιτήσεις από νέους άνεργους καταφτάνουν στο Ελληνικό προξενείο της Κωνσταντινούπολης και παράλληλα απευθύνονται και στο Ελληνοτουρκικό Επιμελητήριο Β. Ελλάδας στη Θεσσαλονίκη. Ο προϊστάμενος του εμπορικού τμήματος του Ελληνικού Προξενείου στην Κωνσταντινούπολη ενημερώνει: «Μέχρι πέρσι δεν υπήρχε ούτε μία σχετική αίτηση στο Προξενείο. Οι αιτήσεις άρχισαν από τις αρχές του χρόνου και αυξάνονται σταδιακά. Προέρχονται από Έλληνες που είναι στην πλειονότητά τους ζευγάρια και οικογενειάρχες και αναζητούν θέση εργάτη στην Τουρκία. Είναι απελπισμένοι και έχουν άγνοια της πραγματικότητας για τη χώρα όπου

θέλουν να μεταναστεύσουν». Ο Δ. Σούρβαλης δηλώνει στην εφ. «Η Καθημερινή»: «Το ζοφερό οικονομικό περιβάλλον στη χώρα μας, η ανεργία των νέων με πλούσια βιογραφικά που δεν μπορούν να απορροφηθούν αρχίζουν να μας απογοητεύουν. Δεν μπορούμε να αξιοποιηθούμε ούτε στον ακαδημαϊκό ούτε στον ιδιωτικό επιχειρηματικό τομέα. Αντίθετα, όπως διαπιστώσαμε, στην Τουρκία υπάρχουν περιθώρια αξιοποίησης».

Αυτά τα απαξιωτικά και ταπεινωτικά για την πατρίδα μας φαινόμενα άραγε αγγίζουν καθόλου τις ψυχές και τις συνειδήσεις των υπευθύνων στη χώρα μας;

Η ΗΤΤΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΟΦΩ- ΝΩΝ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Η υποψήφια δήμαρχος Κομοτηνής Σ. Μουσταφάογλου, κατά την επίσκεψή της προεκλογικά με τον καθαρά μειονοτικό – «τουρκικό» συνδυασμό της στο συνοικισμό Καλκάντζα της Κομοτηνής, δήλωσε μεταξύ άλλων: «Η ψήφος του Τούρκου να πάει στον τουρκικό συνδυασμό. Η Ελλάδα είναι μια χώρα σε πτώχευση. Δεν μπορεί να μας προσφέρει όφελος. Πρέπει να ανοίξουμε δουλειές για τα παιδιά μας. Αυτό το κράτος δεν μπορεί να το κάνει αυτό. Διότι αυτή η χώρα είναι μια μπατιρισμένη χώρα. Εμείς θα σας φέρουμε βοή-

θεια από την Τουρκία. Θα ανοίξουμε εδώ βιομηχανίες, θα ανοίξουμε δουλειές για όλους τους νέους μας». Αυτά τα απίστευτα προέρχονται από τα χείλη Ελληνίδας μουσουλμάνας πολιτικού!

Τα συνθήματα αυτά των δύο συνδυασμών Μουσταφάογλου και Αχμέτογλου ήταν συνθήματα διχαστικά και ανθελληνικά, του τύπου «Είμαστε μια ενότητα Τούρκων». Προκάλεσαν δυσaráσκεια στους Έλληνες μουσουλμάνους της Θράκης. Και το Τουρκικό Προξενείο της Κομοτηνής άφησε να διαρρεύσει η πληροφορία ότι η Άγκυρα στέλνει τεράστια χρηματικά ποσά για να βοηθηθούν οι υποστηρικτές των δύο μειονοτικών ψηφοδελτίων. Όμως – δόξα τω Θεώ – όλα αυτά έπεσαν στο κενό και οι Έλληνες μουσουλμάνοι μαζί με τους χριστιανούς έδωσαν την απάντηση ότι η Θράκη είναι και θα παραμένει ελληνική.

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΙΜΑΜΗ ΣΤΑ ΠΡΟΠΥΛΑΙΑ

Κανείς Αθηναίος δεν θα μπορούσε να φανταστεί πριν από λίγα χρόνια ότι θα ακουγόταν η φωνή του Ιμάμη στο χώρο μπροστά από τα Προπύλαια του Πανεπιστημίου. Όσο κι αν κατανοεί κανείς ότι οι μουσουλμάνοι έχουν τη θρησκεία τους και πρέπει να έχουν χώρους

για να ασκούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα, δεν είναι δυνατόν να γίνονται αυτά στα Προπύλαια του Πανεπιστημίου. Η θρησκευτική «κατάληψη» των Προπυλαίων, όσο και αν δε το συμερίζονται μερικοί, έχει συμβολικό βάρος, που δεν μπορεί να αγνοηθεί. Με αυτήν την «κατάληψη» οι συνήθως αόρατοι μουσουλμάνοι, νοικοκυραίοι ή μεροκαματιάρηδες μαύρης εργασίας, δήλωσαν εμφατικά την παρουσία τους και τη δύναμή τους. Τη δύναμή τους να απαιτούν... Η συγκέντρωσή τους αυτή στα Προπύλαια του Πανεπιστημίου δεν έπρεπε να τους επιπραπεί.

Είναι προκλητικό το ότι, τις μέρες που επέτρεψε η Κυβέρνηση να μιλάει ο Ιμάμης μπροστά στα Προπύλαια, δόθηκε σε όλα τα δημοτικά σχολεία της Τουρκίας ο νέος επίσημος χάρτης του Υπουργείου Παιδείας της Τουρκίας, ο οποίος εμφανίζει την ελληνοτουρκική μεθόριο στην Καβάλα. Ε, λοιπόν: Αυτή τη συμπεριφορά των Τούρκων πώς δικαιολογείται να την αγνοεί η Κυβέρνησή μας και απλόχερα να παραχωρεί στην καρδιά της Ελλάδας να διακηρύσσουν τα θρησκευτικά τους πιστεύω, εξυπηρετώντας έτσι τους ιμπεριαλιστικούς τους σκοπούς;

Χ.Γ.Κ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΤΟΜΟΥ 2010

ΚΥΡΙΑ ΑΡΘΡΑ

Αρχιμ. Χριστ. Γ. Κωνσταντόπουλος. Σύμπνοια: Η δύναμη της χριστιανικής συντροφιάς 3. **Χ.Γ.Κ.** Αποδείξεις της Αναστάσεως του Χριστού 39. **Αρχιμ. Χριστ. Γ. Κωνσταντόπουλος.** Έλλειμμα σεβασμού, απορρύθμιση 75. **Αρχιμ. Ιουστ. Δ. Μαρμαρινός.** «Κοινωνική Προσπάθεια»: Τριάντα χρόνια ιεραποστολικής δράσης 94. **Αρχιμ. Χριστ. Γ. Κωνσταντόπουλος.** Λουκάς, ο Αρχιεπ. Συμφερουπόλεως και Κριμαίας 115. **Γ. Μποζώνης.** Οι Έλληνες στο βωμό της ελευθερίας 155. **Μητροπ. Σισανίου και Σιατίστης κ. Παύλος.** «Τα αίτια της σύγχρονης ποικιλόμορφης κρίσης» 195.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ

Χ.Δ.Μ. Σχολείο και ψυχική ισορροπία των μαθητών 57. **Μερ. Ν. Σπυροπούλου.** Οικογένεια: η πρώτη πηγή παιδείας του ανθρώπου (Α') 83 και (Β') 122. **Χ.Γ.Κ.** Αυτοί δεν εγκατέλειψαν την Πόλη! (Α') 92 και (Β') 149. **Ζωή Γκενάκου.** Η γλώσσα του παιδιού 97. **Ανδρ. Κ. Κουτσόπουλος.** Βυζάντιο: Μια κοινωνία με δίψα για κατά Χριστόν και κατά κόσμον μόρφωση 184. **Ανδρ. Κ. Κουτσόπουλος.** Η συμβολή της Μονής Στουδίου στην αναγέννηση των γραμμάτων τον 9^ο αι. 222. **Αλ. Κακαβούλης.** Το μάθημα των Θρησκευτικών και η Ε.Ε. 247. **Ανδρ. Κ. Κουτσόπουλος.** Πατριάρχης Φώτιος, ένας φωτισμένος λόγιος και διδάσκαλος 253. **Χριστ.**

Στρατούρης. Πυθαγόρας, πνευματικός δάσκαλος, επιστήμονας και φιλόσοφος 256.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ

Αρχιμ. Χρ. Γ. Κωνσταντόπουλος. Σύμπνοια: Η δύναμη της χριστιανικής συντροφιάς 3. **Αρχιμ. Ιουστ. Δ. Μαρμαρινός.** Αμπελάκια: Ο πρώτος συνεταιρισμός του κόσμου 8. **Βασ. Σολωμού-Ξανθάκη.** Η συντροφία και η αδελφότης των Αμπελακίων 10. **Σοφ. Κουρκουντή-Ξύδη.** Ζητούνται γιατροί 30. **Διον. Κ. Μαγκλιβέρας.** Η ορθοπραξία της «επαινετής βίας». **Αρχιμ. Χρ. Γ. Κωνσταντόπουλος.** Έλλειμμα σεβασμού, απορρύθμιση 75. **Γ. Μποζώνης.** Ο συγγραφέας και η εποχή του 78. **Διον. Κ. Μαγκλιβέρας.** Η κοινωνία της «Επιθυμίας των Οφθαλμών» 87. **Στ. Παπαθεμελής.** Η κρίση των αξιών της ζωής σήμερα και το χρέος υπέρβασής της 126. **Διον. Κ. Μαγκλιβέρας.** Το «Βαρβαρικό Δίκαιο»: Η ισχύς της αυθαιρεσίας 164. **Μητρ. Σισανίου και Σιατίστης κ. Παύλος.** «Τα αίτια της σύγχρονης ποικιλόμορφης κρίσης» 195. **Γ. Μποζώνης.** Από την κρίση της σύγχρονης κοινωνίας 201. **Διον. Κ. Μαγκλιβέρας.** Εμείς και οι ξένοι μετανάστες 212. **Ν. Γ. Πούλης.** Ο ηγετικός ρόλος ενός ανθρώπου 227. **Διον. Κ. Μαγκλιβέρας.** Τα παιδιά της απελπισίας 259.

ΕΘΝΙΚΑ - ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Γ. Τερτσέτης. Η εθνική διχόνοια 42.

Ελ. Ν. Φωτοπούλου. Η Σημαία 60. **Νικ. Σπ. Βούλγαρης.** Μεσολόγγι: Διαχρονική ιστορία και προσφορά (Α') 101 και (Β') 142. **Γ. Μποζώνης.** Οι Έλληνες στο βωμό της ελευθερίας 155. **Αρχιμ. Χρ. Γ. Κωνσταντόπουλος.** Η φιλοπατρία, έννοια δυναμική και σωτήρια 158. **Απόστ. Παπαδημητρίου.** Αν λέγαμε «ΝΑΙ»; 182. **Αρχιμ. Χρ. Γ. Κωνσταντόπουλος.** Έθνος ανάδελφον 204. **Γ. Διονυσόπουλος.** Οι Ταλιμπάν της Θράκης 209. **Διον. Κ. Μαγκλιβέρας.** Εμείς και οι ξένοι μετανάστες 212. **Νικ. Σπ. Βούλγαρης.** Η ιστορία μας, ασπίδα των νέων 215. **Ν. Κάτσας.** «Γ. ΑΒΕΡΩΦ»: Το πλοίο που άλλαξε την ιστορία 219. **Ι. Δ. Μπάκος.** Τα μετά την 28^η Οκτωβρίου 225.

ΗΘΙΚΑ - ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

Ν. Κάτσας. Μ. Βασίλειος και κοσμολογία (Α') 13 και (Β') 48. **Χ.Γ.Κ.** Αποδείξεις της Αναστάσεως του Χριστού 39. **Χ.Κ.** Το μεγαλείο της κλήσεως και η χαρά 45. **Νικ. Σπ. Βούλγαρης.** Η προσευχή – Μερικές απλές σκέψεις 66. **Ν.Σπ.Β.** Πρότυπα ενοριών και εφημερίων 104. **Χ.Γ.Κ.** Η λατρεία του χρήματος ρίζα κάθε κακού 119. **Στ. Παπαθεμελής.** Η κρίση των αξιών της ζωής σήμερα και το χρέος υπέρβασής της 126. **Νικ. Σπ. Βούλγαρης.** Η ποίηση στην Αγ. Γραφή 179.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Αρχιμ. Χρ. Γ. Κωνσταντόπουλος. Σύμπνοια: Η δύναμη της χριστιανικής

συντροφιάς 3. **Μερ. Ν. Σπυροπούλου.** Οικογένεια: η πρώτη πηγή παιδείας του ανθρώπου (Α') 83 και (Β') 122. **Ζωή Γκενάκου.** Η γλώσσα του παιδιού 97. **Μερ. Ν. Σπυροπούλου.** Τίμα τον πατέρα σου και την μητέρα σου: Οι υπερήλικοι στην οικογένεια 239.

ΜΟΡΦΕΣ

Αρχιμ. Χρ. Γ. Κωνσταντόπουλος. Αρχιμ. Διονύσιος Φαραζουλής 16. **Αικατ. Σιναία.** Μηνύματα της Κυράς των Αθηνών (Η Αγ. Φιλοθέη) 51. **Γ. Δ. Κούβελας.** Ένας άλλος γυμνασιάρχης 90. **Αρχιμ. Χρ. Γ. Κωνσταντόπουλος.** Λουκάς, ο Αρχιεπίσκοπος Συμφερουπόλεως και Κριμαίας 115. **Αρχιμ. Ιουστ. Δ. Μαρμαρινός.** Η δράση του Αρχιεπίσκοπου Αθηνών Χρύσανθου από την εκθρόνισή του μέχρι και την αποχώρηση των Γερμανών 168. **Αικατ. Σιναία.** Μια σύγχρονη ιεραπόστολος: Σταματία Δ. Μαστρογιαννοπούλου 173. **Νικ. Σπ. Βούλγαρης.** Επίσκοπος Ρωγών Ιωσήφ. Ιερομάρτυρας Μεσολογγίου 249. **Ανδρ. Κ. Κουτσόπουλος.** Πατριάρχης Φώτιος, ένας φωτισμένος λόγιος και διδάσκαλος 253. **Χριστ. Στρατούρης.** Πυθαγόρας, πνευματικός δάσκαλος, επιστήμονας και φιλόσοφος 256.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ - ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Δ. Κεντριανός. Ευγνωμοσύνης ανάμνηση 28. **Ν.Σπ.Β.** Ο τορπιλισμός της Έλλης 140. **Αναστ. Ζολώτας.** Το δεύτερο «ΟΧΙ» 147. **Ανδρ. Καραντώ-**

νης. Χριστουγεννιάτικη λογοτεχνία 235. **Διον. Κ. Μαγκλιβέρας.** Τα παιδιά της απελπισίας 259.

ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Ας σοβαρευτούμε, Συνέπειες της τάσης προς εξαπάτηση, Η λογική του παραλόγου, Ένας άμισθος υπουργός 32. «Σταυρώσιμον» και «Αναστάσιμον» Πάσχα, Η θέληση αναδεικνύει...μαραθωνοδρόμους, Τα αποτελέσματα της νηστείας, Δεν τον τρομάζει ο θάνατος 68. Πρώτη ώρα σινεμά στα σχολεία;, «Εκκολαπήρια ανομίας», «Χωρίς γνώση των ελληνικών, ουδεμία μόρφωσις», Ανέγερση τζαμιού - Λειτουργία στην Αγια-Σοφία 108. Μπροστά στην κρίσιμη καμπή: Μυωπία και αδιαφορία, Οι υπαίτιοι για το αδιέξοδο, Πελαγοδρομούν..., Το Ελληνικό Σύνταγμα, Βουλευτική φαυλοκρατία, «Χαλασχωρήδες», Τι δουλειά κάνουν οι πολιτικοί; 132. Η νέα μαραθωνοδρόμος, «Το δημιούργημα δεν προϋποθέτει δημιουργό;», Οι αντοχές του λαού στο σπρόβιλο των ΜΜΕ, «Το σακ βουαγιάζ του Αν Βασίλη», Καταποντισμός της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας, Γιατί πληρώνουμε φόρους; 187. Ο άνθρωπος της ευμάρειας, Η Ελλάδα θα καταβάλλει από το 2010 ως το 2014 συνολικά 83,7 δις ευρώ μόνο για τόκους!, Επικίνδυνη διείσδυση του Ισλάμ, Η αλληλεγγύη και η πίστη 229. Προπομποί του Αντιχρίστου;, Τα ρολά των Υπουργείων, Χάρι Πότερ...τέλος;, Πάμε για δουλειά στην

Τουρκία!, Η ήπα των τουρκοφώνων της Θράκης, Η φωνή του Ιμάμη στα Προπύλαια 265.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Αθ. Χ. Παπανδρόπουλος. Πώς κατάντησε ο αγροτικός τομέας 26. **Νικ. Τσιρώνης.** «Το θαύμα της Άννυ Σάλιβαν» 70. **Αρχιμ. Ιουστ. Δ. Μαρμαρινός.** «Κοινωνική Προσπάθεια»: Τριάντα χρόνια ιεραποστολικής δράσης 94. **Μ. Ι. Σαββανικολάου.** «Θέλω να ξανάρθω κοντά σου» 129. **Ι. Δ. Μπάκος.** Εγκάρδιος αποχαιρετισμός 130. **Γ. Δ. Κούβελας.** Ευρώπη και ...εκπτώσεις 145. **Νικ. Σπ. Βούλγαρης.** Η ποίηση στην Αγ. Γραφή 179.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Γ. Στρατήνης. Ο Ματρώζος 22. **Μ.** Προς τον Δάσκαλο 59. **Φ. Κριτέλης.** Ελευθερία 91. «Περικείμενον ημίν νέφος μαρτύρων» 118. **Ελένη Καζαντζή.** Για δεσ... 228. **Π. Παπαδούκας.** «Εθνικόν Απόρρητον» (Ο Επίλογος) 231. **Γ. Βερίτης.** Δεύτε ιδωμεν πιστοί!.. 234. **Ι. Πολέμης.** Τ' αγκάθια 248. **Στ. Μπολέτισης.** Προσευχή 255.

ΜΗΝΥΜΑΤΑ - ΓΝΩΜΕΣ

Ο 1. Χρυσόστομος καταγγέλλει την αμέλεια των γονέων 2. Περί Γάμου (Ελευθ. Βενιζέλος) 71. 29 Μαΐου 1453 74. Ο Γ. Σουρής σατιρίζει διαχρονικά 134. Η Επανάσταση στο Γουδί – Για τους πολιτικούς άρχοντες (Αγάθωνος) 191.

νης. Χριστουγεννιάτικη λογοτεχνία 235. **Διον. Κ. Μαγκλιβέρας.** Τα παιδιά της απελπισίας 259.

ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Ας σοβαρευτούμε, Συνέπειες της τάσης προς εξαπάτηση, Η λογική του παραλόγου, Ένας άμισθος υπουργός 32. «Σταυρώσιμον» και «Αναστάσιμον» Πάσχα, Η θέληση αναδεικνύει...μαραθωνοδρόμους, Τα αποτελέσματα της νηστείας, Δεν τον τρομάζει ο θάνατος 68. Πρώτη ώρα σινεμά στα σχολεία;, «Εκκολαπήρια ανομίας», «Χωρίς γνώση των ελληνικών, ουδεμία μόρφωσις», Ανέγερση τζαμιού - Λειτουργία στην Αγια-Σοφία 108. Μπροστά στην κρίσιμη καμπή: Μωυπία και αδιαφορία, Οι υπαίτιοι για το αδιέξοδο, Πελαγοδρομούν..., Το Ελληνικό Σύνταγμα, Βουλευτική φαυλοκρατία, «Χαλασχωρήδες», Τι δουλειά κάνουν οι πολιτικοί; 132. Η νέα μαραθωνοδρόμος, «Το δημιούργημα δεν προϋποθέτει δημιουργό;», Οι αντοχές του λαού στο σπρόβιλο των ΜΜΕ, «Το σακ βουαγιάζ του Αν Βασίλη», Καταποντισμός της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας, Γιατί πληρώνουμε φόρους; 187. Ο άνθρωπος της ευμάρειας, Η Ελλάδα θα καταβάλλει από το 2010 ως το 2014 συνολικά 83,7 δις ευρώ μόνο για τόκους!, Επικίνδυνη διείσδυση του Ισλάμ, Η αλληλεγγύη και η πίστη 229. Προπομποί του Αντιχρίστου;, Τα ρολά των Υπουργείων, Χάρι Πότερ...τέλος;, Πάμε για δουλειά στην

Τουρκία!, Η ήπτα των τουρκοφώνων της Θράκης, Η φωνή του Ιμάμη στα Προπύλαια 265.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Αθ. Χ. Παπανδρόπουλος. Πώς κατάντησε ο αγροτικός τομέας 26. **Νικ. Τσιρώνης.** «Το θαύμα της Άννυ Σάλιβαν» 70. **Αρχιμ. Ιουσ. Δ. Μαρμαρινός.** «Κοινωνική Προσπάθεια»: Τριάντα χρόνια ιεραποστολικής δράσης 94. **Μ. Ι. Σαββανικολάου.** «Θέλω να ξανάρθω κοντά σου» 129. **Ι. Δ. Μπάκος.** Εγκάρδιος αποχαιρετισμός 130. **Γ. Δ. Κούβελας.** Ευρώπη και ...εκπτώσεις 145. **Νικ. Σπ. Βούλγαρης.** Η ποίηση στην Αγ. Γραφή 179.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Γ. Στρατήνης. Ο Ματρώζος 22. **Μ. Προς τον Δάσκαλο** 59. **Φ. Κριπέλης.** Ελευθερία 91. «Περικείμενον ημίν νέφος μαρτύρων» 118. **Ελένη Καζαντζή.** Για δεσ... 228. **Π. Παπαδούκας.** «Εθνικόν Απόρρητον» (Ο Επίλογος) 231. **Γ. Βερίτης.** Δεύτε ιδωμεν πιστοί!.. 234. **Ι. Πολέμης.** Τ' αγκάθια 248. **Στ. Μπολέισης.** Προσευχή 255.

ΜΗΝΥΜΑΤΑ - ΓΝΩΜΕΣ

Ο ι. Χρυσόστομος καταγγέλλει την αμέλεια των γονέων 2. Περί Γάμου (Ελευθ. Βενιζέλος) 71. 29 Μαΐου 1453 74. Ο Γ. Σουρής σατιρίζει διαχρονικά 134. Η Επανάσταση στο Γουδί – Για τους πολιτικούς άρχοντες (Αγάθωνος) 191.

Ἡ φυγή εἰς Αἴγυπτον

«Καί φεῦγε εἰς Αἴγυπτον... μέλλει γάρ Ἡρώδης ζητεῖν τό παιδίον
τοῦ ἀπολέσαι αὐτό. Ὁ δέ ἐγερθεὶς παρέλαβε τό παιδίον
καί τήν μητέρα αὐτοῦ νυκτός καί ἀνεχώρησεν εἰς Αἴγυπτον.»

(Ματθ. β', 13-14)